

Suomen kestävän
kehityksen toimikunta

Finlands kommission
för hållbar utveckling

Finnish National Commission
on Sustainable Development

Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030

Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti
vastuullinen Suomi

Suomen kestävän kehityksen toimikunta

VALTIONEUVOSTON KANSLIAN JULKAISUJA 2022:6

vnk.fi

VALTIONEUVOSTON KANSLIA
STATSRÅDETS KANSLI

Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:6

Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030

Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja
globaalisti vastuullinen Suomi

Suomen kestävän kehityksen toimikunta

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-496-5

ISSN pdf: 2490-1164

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030

Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi

Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:6

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Yhteisötekijä Suomen kestävän kehityksen toimikunta

Kieli suomi

Sivumäärä 75

Tiivistelmä

Suomen kestävän kehityksen toimikunta valmisteli vuoden 2021 aikana kansallisen Agenda2030 -tie-kartan, joka on keskipitkän aikavälin suunnitelma siitä, millaisilla toimilla Suomi saavuttaa YK:ssa vuonna 2015 sovitun globaalien kestävän kehityksen toimintaohjelman (Agenda2030) tavoitteet. Päätös tiekartan laadinnasta sisältyi pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan, ja tiekartan valmistelu annettiin toimikunnan tehtäväksi joulukuussa 2020.

Agenda2030 -tiekartta hyväksyttiin toimikunnan kokouksessa helmikuussa 2022 ja luovutettiin hallitukselle hyödynnettäväksi hallituksen työssä. Samalla toimikunta päätti oman strategiansa uudistamisesta siten, että tiekartan pääsisältö muodostaa toimikunnan uuden strategian ytimen. Uusi strategia "Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi" hyväksyttiin toimikunnan kokouksessa 10.3.2022.

Toimikunnan uuden strategian ytimessä ovat Agenda2030 -tiekarttatyössä määritellyt kuusi muutosaluetta (kuva sivulla 10). Kunkin muutosalueen osalta strategia sisältää vuoteen 2030 ulottuvan muutosvision, joukon visioita konkreettisia muutostavoitteita, sekä kuvauksen keskeisistä yhteiskunnan eri aloja koskettavista toimenpiteistä, jotka ovat avainroolissa muutoksen toteutumiseksi. Kuuden muutosalueen lisäksi strategia käsittelee Suomen tukea Agenda2030:n toteutumiselle globaalisti.

Strategia sisältää myös viisi läpileikkaavaa periaatetta, joiden noudattamiseen strategian toimeenpanossa toimikunnan jäsenet ovat sitoutuneet. Nämä periaatteet ovat oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen; koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuus; heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen (Leave no one behind); pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen; sekä globaalien vastuun kantaminen.

Toimikunnan strategia toimii pitkän aikavälin tavoitekehikkona ja politiikkajohdonmukaisuuden välineenä eri hallinnonalojen ja yhteiskunnallisten toimijoiden strategia- ja ohjelmatyölle.

Asiasanat Agenda2030, kestävä kehitys, strategiat, hyvinvointi, ympäristö, YK

ISBN PDF 978-952-383-496-5

ISSN PDF 2490-1164

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-496-5>

Strategin för kommissionen för hållbar utveckling 2022–2030

Ett välmående Finland som tar globalt ansvar och tryggar naturens bärkraft

Statsrådets kanslis publikationer 2022:6**Utgivare** Statsrådets kansli**Utarbetad av** Finlands kommission för hållbar utveckling**Språk** finska**Sidantal**

75

Referat

Finlands kommission för hållbar utveckling beredde under 2021 en nationell färdplan för Agenda 2030. Färdplanen är en plan på medellång sikt för de åtgärder som Finland kommer att vidta för att uppnå målen för det globala handlingsprogrammet för hållbar utveckling, Agenda 2030, som avtalades vid FN 2015. Beslutet att utarbeta en färdplan ingick i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering, och kommissionen fick i uppgift att bereda färdplanen i december 2020.

Färdplanen för Agenda 2030 godkändes vid kommissionens möte i februari 2022 och överlämnades till regeringen för att användas i regeringens arbete. Samtidigt beslutade kommissionen att förnya sin egen strategi så att färdplanens huvudsakliga innehåll utgör kärnan i kommissionens nya strategi. Den nya strategin "Ett välmående Finland som tar globalt ansvar och tryggar naturens bärkraft" godkändes vid kommissionens möte den 10 mars 2022.

Kärnan i kommissionens nya strategi utgörs av de sex förändringsområden (bild sidan 10) som fastställts i arbetet med färdplanen för Agenda 2030. I fråga om varje förändringsområde innehåller strategin en förändringsvision som sträcker sig fram till 2030, en rad visioner som konkretiserar förändringsmålen samt en beskrivning av centrala åtgärder som gäller olika sektorer av samhället och som har en nyckelposition i genomförandet av förändringen. Utöver de sex förändringsområdena behandlar strategin Finlands stöd till genomförandet av Agenda 2030 globalt.

Strategin innehåller också fem genomgående principer som medlemmarna i kommissionen har förbundit sig att följa när de genomför strategin. Dessa principer är säkerställande av rättvisa, likabehandling och jämställdhet mellan könen, hela samhällets delaktighet och deltagande, beaktande av dem som har det sämst ställt (Leave no one behind), säkerställande av långsiktighet och politisk konsekvens samt bärande av globalt ansvar.

Kommissionens strategi fungerar som en långsiktig målbild och ett verktyg för politisk konsekvens i det strategi- och programarbete som olika förvaltningsområden och samhällsaktörer utför.

Nyckelord Agenda 2030, hållbar utveckling, strategier, välfärd, miljö, FN

ISBN PDF 978-952-383-496-5**ISSN PDF**

2490-1164

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-496-5>

Strategy of the National Commission on Sustainable Development 2022–2030

A prosperous and globally responsible Finland that protects the carrying capacity of nature

Publications of the Prime Minister's Office 2022:6

Publisher	Prime Minister's Office		
Group author	Finnish National Commission on Sustainable Development		
Language	Finnish	Pages	75

Abstract

In 2021, the Finnish National Commission on Sustainable Development drew up a national 2030 Agenda roadmap, which is a medium-term plan detailing the actions Finland needs to take to achieve the goals of the Global 2030 Agenda for Sustainable Development (the 2030 Agenda) adopted by the UN in 2015. Drawing up the roadmap was one of the objectives set in the Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government, and the task was assigned to the Commission in December 2020.

The Commission adopted the 2030 Agenda roadmap in a meeting in February 2022 and submitted it to the Government for use in its work. At the same time, the Commission decided to reform its strategy so that the main content of the roadmap would form the core of the new strategy. The new strategy, 'A prosperous and globally responsible Finland that protects the carrying capacity of nature', was adopted at the Commission's meeting on 10 March 2022.

The new strategy is guided by the six areas of change defined in the work to draw up the 2030 Agenda roadmap (see figure on page 10). For each area of change, the strategy includes a vision extending to 2030, a set of objectives that translate the visions into concrete terms, and a description of the key measures that will affect different sectors of society and play a key role in bringing about change. In addition to the six areas of change, the strategy discusses how Finland is supporting the implementation of the 2030 Agenda globally.

The strategy includes five cross-cutting principles, which the members of the Commission have committed to comply with in its implementation. The principles are the following: ensuring fairness, equity and gender equality; facilitating the inclusion and participation of society at large; paying special attention to the most vulnerable (leaving no one behind); ensuring long-term commitment and policy coherence; and taking global responsibility.

The Commission's strategy serves as a long-term target framework and tool for policy coherence in the strategic and programme work of different administrative branches and stakeholders in society.

Keywords 2030 Agenda, sustainable development, strategies, wellbeing, environment, UN

ISBN PDF 978-952-383-496-5 **ISSN PDF** 2490-1164

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-496-5>

Sisältö

Johdanto: Agenda2030 tiekartta viitoittaa kansallisen kestävyystyön polkua....	7
Kestävän kehityksen toimikunta sitoutuu edistämään tiekartan toimeenpanoa	9
Toimikunnan työskentelytavat ja rakenteet tukevat toimeenpanotyötä.....	12
1 Strategian muutosalueet	13
1.1 Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus	14
1.1.1 Visio ja muutostavoitteet.....	14
1.1.2 Näin muutos tapahtuu.....	15
1.2 Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat.....	20
1.2.1 Visio ja muutostavoitteet.....	20
1.2.2 Näin muutos tapahtuu.....	21
1.3 Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus	29
1.3.1 Visio ja muutostavoitteet.....	29
1.3.2 Näin muutos tapahtuu.....	31
1.4 Hyvinvointia edistävä ruokajärjestelmä	37
1.4.1 Visio ja muutostavoitteet.....	37
1.4.2 Näin muutos tapahtuu.....	38
1.5 Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö.....	44
1.5.1 Visio ja muutostavoitteet.....	44
1.5.2 Näin muutos tapahtuu.....	45
1.6 Kestävä energiajärjestelmä	49
1.6.1 Visio ja muutostavoitteet.....	49
1.6.2 Näin muutos tapahtuu.....	51
2 Tuki Agenda2030:n toteutumiselle globaalisti	56
2.1 Visio ja kytkeytyminen Agenda2030:n tavoitteisiin	57
2.2 Käytännön toteutus	57
3 Toteutusta ohjaavat läpileikkaavat periaatteet.....	64
3.1 Viisi läpileikkaavaa periaatetta	64
3.1.1 Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen.....	64
3.1.2 Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuus	65
3.1.3 Heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen (Leave no-one behind, LNOB)	65
3.1.4 Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen.....	65
3.1.5 Globaalin vastuun kantaminen.....	66
3.2 Esimerkkejä läpileikkaavien periaatteiden soveltamisesta käytännössä	66

JOHDANTO: AGENDA2030 TIEKARTTA VIITOITTA KANSALLISEN KESTÄVYYSTYÖN POLKUA

Suomi on yksi maailman menestyneimmistä valtioista kansalaisten hyvinvoinnilla mitattuna. Suomen kehitys viimeisten sadan vuoden aikana on osoittanut, että valtio voi kehittyä suurin harppauksin. Ratkaisevia ovat olleet määrätietoiset päätökset, joilla on edistetty muun muassa sukupuolten tasa-arvoa, koulutusta, yhdenvertaisuutta, yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia ja elinkeinoelämän toimintamahdollisuuksia. Suomen menestys on rakentunut osaamiselle ja innovaatioille. Suomen luonnonvarat ovat olleet merkittävässä roolissa taloudellisen hyvinvoinnin lisäämisessä.

Viimeisten vuosikymmenten aikana muun muassa ilmastonmuutos sekä luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ovat nostaneet luonnon kantokyvyn rajat kaikkien suomalaisten tietoisuuteen. Myös tässä ajassa tarvitaan määrätietoisia ja kauaskantoisia päätöksiä, joilla varmistetaan Suomen ja suomalaisten hyvinvointi myös tulevaisuudessa. Suomalaisten hyvinvoinnin varmistaminen edellyttää niin ekologisen, sosiaalisen kuin taloudellisenkin kestävyysjatkuvaa tarkastelua ja vahvistamista.

Yhteiskunnallinen toiminta on kestävää silloin, kun ihmisten hyvinvointi nykyhetkessä ja tulevaisuudessa turvataan tavalla, joka huomioi maapallon kantokyvyn rajallisuuden sekä toiminnan vaikutukset hyvinvointiin ja luonnonvarojen kestäväan käyttöön myös Suomen rajojen ulkopuolella. Kestävä yhteiskunnallinen toiminta edellyttää turvallisen ja vakaan toimintaympäristön varmistamista, yhteiskunnallisten konfliktien vähentämistä ja sosiaalisen koheesion jatkuvaa vahvistamista.

Globaali kestävä kehityksen toimintaohjelma, Agenda2030, hyväksyttiin YK:ssa vuonna 2015. Se ohjaa YK:n jäsenmaiden työtä kestävä kehityksen edistämiseksi, ja sisältää kaikille maille yhteiset vuoteen 2030 ulottuvat kestävä kehityksen tavoitteet.

Vastuu Agenda2030:n tavoitteiden saavuttamisesta Suomessa on hallituksella. Hallituksen työtä ohjaa hallitusohjelmaan perustuva Agenda2030-toimeenpanosuunnitelma, joka annetaan eduskunnalle hallituskausittain valtioneuvoston selontekona.

Vaikka vastuu Agenda2030:n toimeenpanosta on hallituksella, tavoitteiden saavuttaminen edellyttää koko yhteiskunnan panosta ja osallistumista. Kestävä kehityksen toimikunnan tehtävänä on osallistaa koko suomalainen yhteiskunta kestävä kehityksen työhön.

Kestävän kehityksen toimikunta valmisteli vuoden 2021 aikana kansallisen [Agenda2030 tiekartan](#). Tiekartta on suunnitelma siitä, millaisilla toimilla suomalainen yhteiskunta saavuttaa kestävän kehityksen toimintaohjelman tavoitteet vuoteen 2030 mennessä. Tiekartan laadinnan pontimena oli halu saavuttaa kaikki Agenda2030:n tavoitteet. Näin Suomi kunnioittaa kansainvälisiä sitoumuksia ja osoittaa osaltaan, että ne on mahdollista saavuttaa.

Agenda2030:n tavoitteiden saavuttaminen ei kuitenkaan riitä ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseen maapallon kantokyvyn rajoissa. Tämän toteutumiseksi tarvitaan merkittäviä yhteiskunnallisia järjestelmätason sekä ajattelutavan muutoksia. Tarvitaan kulttuurillinen loikka kohti kestävämmän kulutuksen, toiminnan ja elämäntavan yhteiskuntaa.

Tätä loikkaa ei ole mahdollista tehdä yksittäisiä kestävyysongelmia ratkomalla. Loikkaan tarvitaan kokonaisvaltaista näkemystä ja ymmärrystä niistä yhteiskunnallisten toimintojen ja vuorovaikutussuhteiden ryppäistä, joissa ja joiden kautta yhteiskunnallinen toiminta rakentuu. Tarvitaan systeemistä eli järjestelmälähtöistä ajattelua.

Toimikunnan valmisteleva Agenda2030 tiekartta lähestyy Suomen kestävyysaasteita järjestelmänäkökulmasta. Se tunnistaa kuusi kokonaisuutta – muutosaluetta – joissa tapahtuvat muutokset edistävät ihmisten hyvinvoinnin toteutumista maapallon kantokyvyn rajoissa. Kuuden muutosalueen lisäksi tiekartta kokoaa yhteen toimia, joilla Suomi tukee kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamista muualla maailmassa.

KESTÄVÄN KEHITYKSEN TOIMIKUNTA SITOUTUU EDISTÄMÄÄN TIEKARTAN TOIMEENPANOJA

Me kestävän kehityksen toimikunnan jäsenet haluamme varmistaa, että suomalaisten hyvinvointi toteutuu ja vahvistuu tulevaisuudessa luonnon kantokyvyn rajoissa siten, että samalla huolehdimme globaalista hyvinvoinnista ja luonnonvarojen kestävästä käytöstä.

Vuonna 2016 toimikunta päivitti vision luonnon kantokyvyn turvaavasta, hyvinvoivasta ja globaalisti vastuullisesta Suomesta. Toimikunta jatkaa työskentelyä tämän vision toteutumisen eteen:

Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi:

”Suomessa jokainen ihminen on arvokas ja tasa-arvoinen yhteiskunnan jäsen. Suomi on osaava hyvinvointiyhteiskunta, joka uudistuu joustavasti maailman muutosten myötä. Kestävän talouden ja työllisyyden turvaaminen mahdollistavat hyvinvointiyhteiskunnan edelleen kehittämisen. Luomme yhdessä perustan ja edellytykset kaikkien kansalaisten, yhteisöjen ja yritysten kestäväälle toiminnalle. Luonnon kantokykyä ei ylitetä ja luonnonvaroja käytetään kestäväällä tavalla. Suomi edistää rauhaa, sukupuolten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta.”

Toimikunnan strategia 2022–2030, jolla tavoittelemme vision toteutumista, perustuu Agenda2030 tiekartan kuuteen muutosalueeseen sekä muiden maiden tukemiseen kestävän kehityksen edistämiseksi tiekartan kuvailemalla tavalla.

Me kestävän kehityksen toimikunnan jäsenet sitoudumme omassa toiminnassamme ja verkostoissamme työskentelemään niiden muutosten aikaansaamiseksi, jotka on kuvattu tiekartassa kussakin muutosalueessa. Edistämme muutosalueissa tunnistettuja tavoitteita ja toteutamme muutosalueissa tunnistettuja toimenpiteitä omien toimintavaltuuk-siemme ja resurssiemme mukaisesti noudattaen toimeenpanon periaatteita yhteistyössä muiden kanssa. Yhteiskunnallinen muutos syntyy tekojemme summana. Kestävän kehityk-sen pääsihteeristöllä on kokonaiskoordinaatiovastuu ja käsitys strategian toimeenpanon etenemisestä.

Työtämme muutosten edistämiseksi ohjaavat tiekartassa kuvatut läpileikkaavat periaatteet. Vastuullamme on varmistaa, että muutoksia edistetään näiden läpileikkaavien periaatteiden mukaisesti:

- oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen
- koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuus
- heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen (Leave no one behind)
- pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen
- globaalin vastuun kantaminen

Toimikunnan strategia toimii **pitkän aikavälin tavoitekehikkona ja politiikkajohdonmukaisuuden välineenä** eri hallinnonalojen ja yhteiskunnallisten toimijoiden strategia- ja ohjelmatyölle. Me kestävän kehityksen toimikunnan jäsenet vaikutamme siihen, että tämä strategia ja muutosalueet tukevat ja ohjaavat sekä nykyisen että tulevien hallitusten kestävyystyötä.

TOIMIKUNNAN TYÖSKENTELYTAVAT JA RAKENTEET TUKEVAT TOIMEENPANOTYÖTÄ

Kestävän kehityksen toimikunnan työskentelytapojen ja rakenteiden tulee tukea strategia toimeenpanoa. Toimeenpanossa on syytä muistaa ja huomioida, että kyseessä on verkostostrategia, jonka toimeenpanolle ei ole hierarkkisesti johdettuja resursseja. Strategian toteutuminen riippuu siitä, miten muutosalueilla kuvatut toimet saadaan kytkettyä yhteiskunnan eri toimijoiden omaan työhön.

Kansallinen kestävän kehityksen **seurantajärjestelmä** päivitetään siten, että se tarjoaa toimeenpanotyötä tukevaa ja toimeenpanon edistymisen arvioinnin mahdollistavaa tietoa kultakin muutosalueelta. Toimikunta tulee seuraamaan työn edistymistä kullakin muutosalueella vuosittain.

Sitoumus2050 palvelua kehitetään ja hyödynnetään strategian toimeenpanossa. Sitoumus2050 palvelu on erinomainen väline joka innostaa organisaatioita tarttumaan toimeen, kokoaa eri toimijoiden toimenpiteitä yhteen, sekä auttaa kertomaan ja raportoimaan edistymisestään.

Kestävän kehityksen **toimikunnan rakennetta ja toimintatapoja** kehitetään niin, että ne parhaiten tukevat tämän strategian toimeenpanoa.

Tämän **strategian välitarkastelu** tehdään vuonna 2025, jolloin tarkastellaan muun muassa sitä, miten toimeenpanotyö on kokonaisuudessaan edennyt ja ovatko muutosalueet ja niihin kirjatut toimet edelleen relevantteja. Välitarkastelussa hyödynnetään muun muassa vuonna 2025 YK:lle laadittavaa Agenda2030 edistymisraporttia (VNR). Myös keran hallituskaudessa toteutettava kansallisen kestävän kehityksen politiikan arviointi tulee antamaan tietoa strategian edistymisestä.

Tämä strategia korvaa vuonna 2016 päivitetyn kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumuksen, joka on toiminut kansallisena kestävän kehityksen strategiana vuosina 2013–2022.

1 Strategian muutosalueet

Toimikunnan strategian ytimen muodostavat Agenda2030 -tiekarttaprosessissa vuoden 2021 aikana määritellyt kuusi muutosaluetta. Kuuden muutosalueen lisäksi oleellinen osa strategiaa ovat Suomen toimet Agenda2030 globaalin toteutumisen tukemiseksi.

Muutosalueet keskittyvät Suomeen ja Suomen muutostarpeisiin. Suomen on kuitenkin kannettava omalta osaltaan globaalia vastuuta ja tuettava muita maita Agenda2030 toimeenpanossa. Kestävän kehityksen toteutuminen kaikissa maissa on myös Suomen etu. Suomen toimia Agenda2030 tavoitteiden saavuttamiseksi muualla maailmassa, sekä Agenda2030 tavoitteiden 16 ja 17 (rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto; sekä yhteistyö ja kumppanuus) edistämistä käsitellään kuuden muutosalueen jälkeen osiossa ”Tuki Agenda2030 toteutumiselle globaalisti”.

Kuudessa muutosalueessa globaalia vastuuta ja globaaleja vaikutuksia lähestytään ensisijaisesti jalanjälkinäkökulmasta: päähuomio on siinä, ettei kotimaisilla toimilla aiheuteta vahinkoa muualla maailmassa tai siirretä negatiivisia vaikutuksia muihin maihin. ”Tuki Agenda2030 toteutumiselle globaalisti” -osiossa päähuomio on kädenjäljessä: miten synnyttämme positiivisia, Agenda2030 toimeenpanoa tukevia vaikutuksia muualla maailmassa, ennen kaikkea kehittyvissä maissa.

Muutosalueet ovat määrittyneet pitkälti niiden Agenda2030 tavoitteiden ja alatavoitteiden kautta, joita Suomi ei ole vielä saavuttanut tai joiden osalta viimeaikainen kehitys antaa syytä huoleen. Tästä syystä muutosalueet eivät juurikaan käsittele suomalaisessa yhteiskunnassa tällä hetkellä hyvin toimivia asioita, joita on runsaasti ja joiden säilymisestä myös jatkossa on huolehdittava. Suomi on yksi maailman menestyneimmistä valtioista kansalaisten hyvinvoinnilla mitattuna. Muutosalueiden ja niissä kuvattujen toimien tarkoituksena on varmistaa, että näin olisi myös tulevaisuudessa.

1.1 Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus

1.1.1 Visio ja muutostavoitteet

Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus määrittyivät tiekarttatyön muutosalueeksi, koska toimikunnassa pidettiin tärkeänä tarkastella talouskasvun ja hyvinvoinnin välistä yhteyttä sekä talouden vaikutusta luonnonvarojen käyttöön. Kestävien kulutusvalintojen edistäminen kytkeytyy tiiviisti luonnonvarojen globaalin käytön vähentämistarpeeseen. Globaali luonnonvarojen ylikulutus on talouden, tuotannon ja kulutuksen kautta rakentuva, yhteiskuntaa läpileikkaavasti koskeva haaste. Työn tekemisen tapojen, ammattirakenteen muutoksen, työmarkkinoille pääsyn ja työssä vaadittavan osaamisen kysymykset ovat tiiviisti kytköksissä talouden murrokseen.

Hyvinvointia edistävän talouden ja työn sekä kestävä kulutuksen muutosalue kytkeytyy Agenda2030 toimintaohjelman Suomelle haasteellisiin tavoitteisiin ja alatavoitteisiin, jotka liittyvät mm. talouteen ja työhön sekä kestävään kulutukseen ja tuotantoon.

Tiekartan valmistelun alkuvaiheessa toimikunta määritteli muutosalueelle seuraavan **2030-luvun vision**:

”Suomi on edelläkävijä ja suomalaisilla yrityksillä on vahva kädenjälki kokonaiskestävyyttä vahvistavissa ja ilmastonmuutokseen liittyvissä ratkaisuisissa, kuten bio- ja kiertotaloudessa, teollisissa innovaatioissa sekä digitaalisissa palveluissa. Yritykset tuottavat hyvinvointia ja lisäarvoa liiketoimintamalleilla, joiden tavoitteena on taloudellinen, ekologinen ja sosiaalinen kestävyys. Hyvinvointitalousajattelu on valtavirtaa, ja talous vahvistaa ekologista ja sosiaalista pääomaa. Julkisen talouden rahoitus on kestävällä pohjalla. Työ on merkityksellistä ja laadukasta. Kestävyyttä edistäviä innovaatioita, yrittäjyyttä ja yritystoimintaa tuetaan ja arvostetaan. Koulutuksessa ja yrityksissä ennakoidaan osaamistarpeiden muutoksia ja osaamista päivitetään jatkuvasti. Suomi liikkuu kohti toimimista yhden maapallon rajoissa. Uusiutuvien luonnonvarojen kotimainen käyttö on kestävällä ja resurssitehokkaalla pohjalla ja uusiutumattomien luonnonvarojen kotimainen käyttö vähenee vauhdikkaasti. Kulutusta ja tuotantoa ohjataan kestäväksi hyvällä ja johdonmukaisella sääntelyllä, jonka puitteissa toimitaan markkinaehtoisesti ja asiakaslähtöisesti.”

Visiota konkretisoimaan toimikunta määritteli seuraavat **muutosaluetta koskevat tavoitteet**:

1. Talouden arvonluonnissa, yritystoiminnassa, uusissa työpaikoissa ja viennissä painottuvat kestävä lisäarvoa tuottavat ja hiilinegatiivista yhteiskuntaa

rakentavat bio- ja kiertotalouden ratkaisut, teolliset ja muut innovaatiot sekä digitaaliset ja aineettomat tuotteet ja palvelut.

2. Talouden toimintaa ohjaavat ihmisten hyvinvoinnin tuottaminen ja jakaminen, sosiaalisen pääoman vahvistaminen sekä hyvinvointiin investoiminen.
3. Ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden samanaikaiselle saavuttamiselle ja julkisen talouden rahoittamiselle on olemassa pitkän aikavälin kokonaisnäkökulma sekä kehityspolku, johon yhteiskunnan keskeiset osapuolet ovat sitoutuneet.
4. Työelämä on laadukasta, työpaikat reiluja, terveellisiä ja turvallisia, töissä voidaan hyvin ja työllisyys sekä työntekijöiden ja yrittäjien työkyky ovat korkealla tasolla. Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus työelämässä ovat edistyneet. Vaikeasti työllistyviä on saatu työelämään.
5. Tutkimus-, kehitys-, innovaatio- ja osaamispäätökset kestävyttä edistäviin ratkaisuihin ja yritysten kehittämiseen ovat korkealla tasolla.
6. Tuotannon ympäristöhaittoja tunnustetaan ja vähennetään ja niiden kustannuksia sisällytetään hintoihin koko elinkaaren osalta.
7. Uusiutumattomien luonnonvarojen kotimainen käyttö on vähentynyt. Samalla vähemmästä saadaan enemmän: resurssituottavuus ja materiaalien uusiokäyttöaste ovat nousseet monenlaisilla kiertotalouden ratkaisulla. Suomen globaali kädenjälki resurssiviisaiden ratkaisujen viejänä on vahvistunut. (vrt. VNP kiertotalouden strategisesta ohjelmasta 30.3.2021)
8. Hyvä ja johdonmukainen sääntely, laaja-alainen mittaristo, julkiset hankinnat, ennustettava investointiympäristö sekä markkinaehtoisuus ja asiakaslähtöisyys ohjaavat kulutusta ja tuotantoa.

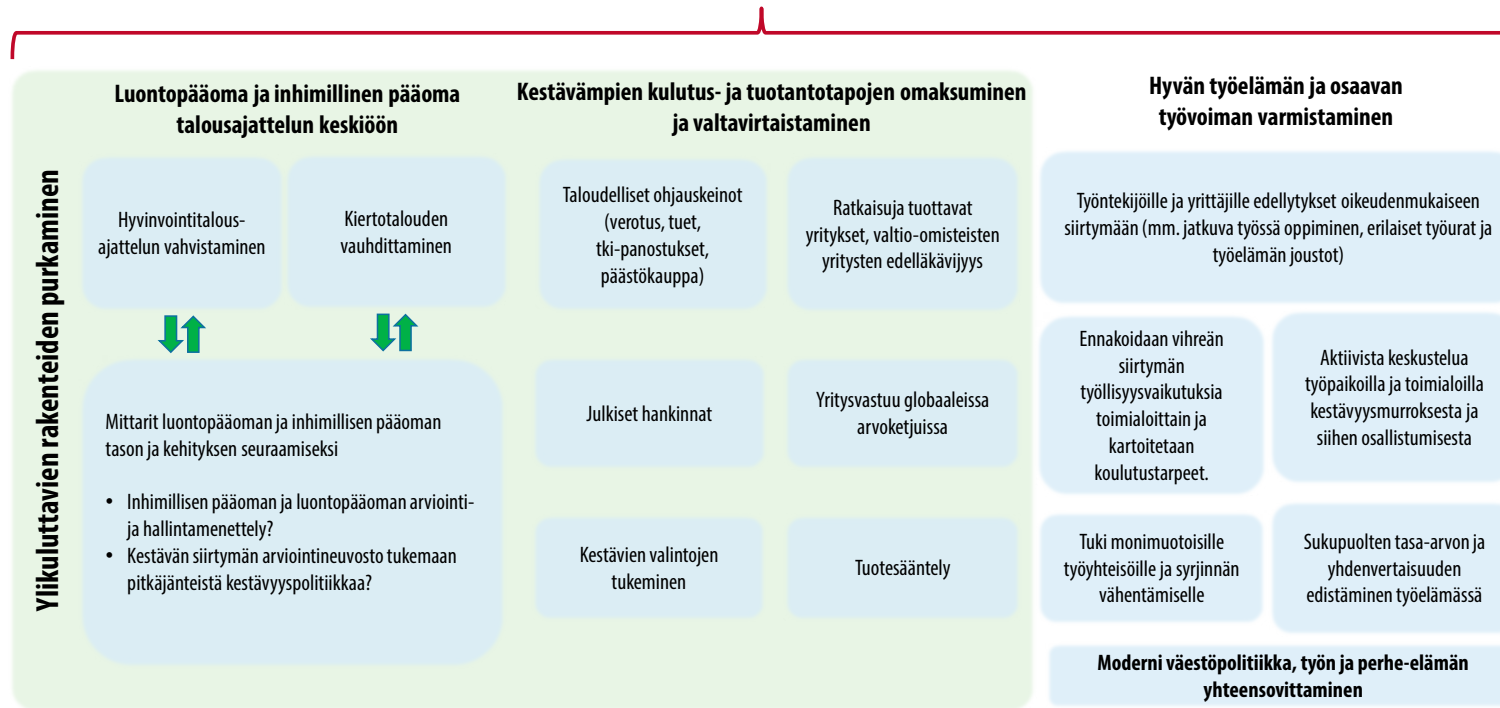
1.1.2 Näin muutos tapahtuu

Toimikunnan asettama visio ja tavoitteet saavutetaan kohdistamalla huomio talouden virroista talouden varantoihin, omaksumalla ja valtavirtaistamalla kestävämpiä kulutus- ja tuotantotapoja, sekä varmistamalla hyvän työelämän toteutuminen ja muuttuvan yhteiskunnan osaamistarpeet.

Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus

NÄIN MUUTOS TAPAHTUU:

Ylikuluttavien rakenteiden purkaminen on edellytys ihmisten hyvinvoinnin toteutumiselle yhden maapallon rajoissa, ja siten kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamiselle. Ylikuluttavien rakenteiden purkamiseksi tulee luontopääoma ja inhimillinen pääoma tuoda talousajattelun keskiöön, ja tehdä vaikuttavia toimenpiteitä kestävämpien kulutus- ja tuotantotapojen omaksumiseksi ja valtavirtaistamiseksi.

Luontopääoma ja inhimillinen pääoma talousajattelun keskiöön

Pääomia ovat kaikki inhimilliset, ekologiset ja taloudelliset varantomme. Nämä varannot tarjoavat puitteet - reunaehdot ja mahdollisuudet - yhteiskunnan kestävälle taloudelliselle toimeliaisuudelle. Hyvinvointitalous ja kiertotalous määrittelevät, millä tavoin talouktemme toimii näiden pääomien puitteissa. Hyvinvointitalous määrittelee erityisesti sitä, miten ihmiset - yksilöinä, yhteisöinä ja organisaatioina - hyödyntävät inhimillisiä pääomia kestävästi taloudellisessa toiminnassa ja kuinka taloudellinen toiminta tuottaa taloudellista ja inhimillistä hyvinvointia. Kiertotalous puolestaan määrittelee erityisesti sitä, miten taloudessa hyödynnetään luonnonvaroja ekologisesti kestäväällä ja taloudellisella tavalla, ja miten talous voi varmistaa luontopääoman säilymistä ja myös vahvistaa sitä.

Pääomista huolehtimista vahvistetaan tuomalla pääoma-ajattelu – eli ympäristötilinpito (ml. ilmasto, luonnonvarat, monimuotoisuus) ja inhimillisten pääomien, sosiaalisen kestävyuden sekä kansalaisten hyvinvoinnin arviointi – kiinteäksi osaksi poliittista päätöksentekoa mm. kansantalouden tilinpidon ja julkisen talouden suunnittelun kautta. Tämän vahvistamiseksi tulisi tarkastella, olisiko tarkoituksenmukaista luoda erityinen inhimillisen pääoman ja luontopääoman arviointi- ja hallintamenettely.

Luontopääomaan ja inhimilliseen pääomaan kohdistuvien vaikutusten tarkastelu tulisi tuoda mukaan teollisuus-, työllisyys- ja elinkeinopolitiikan suunnitteluun vauhdittamaan muutosta ja mahdollisuuksiin tarttumista. Hallituksen tulee jatkaa käynnissä olevaa, lyhytaikaisiksi suunniteltua kestävyystiekarttatyötä ja kestävyuden kolmen ulottuvuuden yhteistarkastelua osana julkisen talouden suunnittelua. Nykyisen ja tulevien hallitusten pitkäjänteisen kestävyyspolitiikan ja kestävyys siirtymien toteutusta tulee tukea tieteellisellä neuvonannolla. Kestävyyspaneelin työn tulisi suuntautua tähän, ja myös erityisen kestävä siirtymän arviointineuvoston perustamista olisi syytä harkita.

Kestävämpien kulutus- ja tuotantotapojen omaksuminen ja valtavirtaistaminen

Valtiolla ja julkisella sektorilla on laaja keinovalikoima kestävämpien kulutus- ja tuotantotapojen valtavirtaistamiseksi. **Taloudellisia ohjauskeinoja** tulisi käyttää aktiivisesti kierto- ja hyvinvointitalouden sekä kestävämpien kulutus- ja tuotantotapojen edistämiseen. Tällaisia talouden ohjauskeinoja ovat mm. TKI-panostuksien lisääminen ja tukipolitiikan kestävyystarkastelu, verotuksen painopisteen siirtäminen haittaverotukseen, vähähiilisyden

verokannustimet, päästökauppamekanismien kehittäminen ja hyödyntäminen, vapaaehtoisten toimialakohtaisten sopimusten edistäminen sekä sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja kestävää työtä ja vientiä kannustava vero- ja tukipolitiikka. Suomi on ollut edelläkävijä kestävä kehityksen budjetoinnin kehittämisessä ja työtä tulee jatkaa.

Julkiset hankinnat muodostavat merkittävän osan kiertotaloutta ja samalla hyvinvointitaloutta vahvistavista päätöksistä. Julkisissa hankinnoissa tulee painottaa ekologisista ja sosiaalista kestävyttä ja innovaatioita. Vastuullisille hankinnoille tulee määritellä yhteisiä kriteerejä, huomioiden ekologiset, sosiaaliset, eettiset ja muut kestävyys ulottuvuudet. Innovatiivisia hankintoja, systeemistä tarkastelua ja kokeilevaa yhteiskehittämistä vauhditetaan yhdessä tieteen, yritysten ja kolmannen sektorin kanssa. Hankinnan edellytyksiä, osaamista ja tahtotilaa edistetään kansallisella ohjelmalla.

Hyvinvointitaloutta ja myös kiertotaloutta vahvistaa **kestävien valintojen tukeminen**. Kannustetaan uusiutumattomien luonnonvarojen kulutuksen vähentämiseen. Tuotetaan tietoa kestävä kehityksen investointien synnyttämistä hyvinvointi-, ympäristö- ja muista hyötyvaikutuksista. Tuotetaan tietoa kestävä päätöksenteon tueksi (esim. ympäristömerkit ja -laskurit) ja rakennetaan tarvittavia digitaalisia alustoja. Vahvistetaan resursseja tiedon tuottamiseen ja viestintään sekä kuluttajien, kuntien ja yritysten kokeiluihin. Tarkastellaan mainonnan vaikutuksia ekologiseen ja sosiaaliseen kestävyteen ja kehitetään mainonnan sääntelyä tarpeenmukaisesti. Mainonnan vaikutuksia tulisi tarkastella ja sääntelyä kehittää kansainvälisesti ja EU-tasolla ja myös siten, että velvoitteet ovat samat mainonnan kanavasta huolimatta. Tuetaan turhaa kertakäyttöä vähentävien sekä jakamista ja kiertotaloutta vahvistavien innovaatioiden ja palvelujen kokeilemistä ja käyttöönottoa.

Lisäksi kulutus- ja tuotantotapojen kestävytymistä tukee myös kestävyttä korostava **tuotesääntely**, jota on tarkasteltava ja kehitettävä kansainvälisesti ja EU-tasolla osana ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä talouden kokonaisnäkymää ja myös siten, että velvoitteet ovat samat myyntikanavasta huolimatta.

Pitkäjänteiset hyvinvointi- ja kiertotalouden toimet rakentavat ennakoitavan toimintakentän **ratkaisuja tuottaville yrityksille**. Tavoitteena on yritysten vahvempi kestävä kädenjälki sekä uudistuminen hiilineutraalin maailman ja kestävä murroksen ratkaisijoiksi. Ennakoitavat ja johdonmukaiset TKI-panostukset, kilpailukykyisen toimintaympäristön kehittäminen, sääntely, verotus, sujuvat luvutukset ja informaatio-ohjaus vauhdittavat hiilinegatiivista, luonnon monimuotoisuutta edistävää ja kiertotalouteen perustuvaa ja sosiaalisesti kestävä yritystoimintaa. Kestävä yritystoiminta vahvistaa yhteisiä pääomiamme ja varmistaa Suomen julkisen talouden kestävä rahoitus pohjan. Valtio-omisteisten yritysten tulisi toimia edelläkävijöinä kestävyttä edistävien toimintatapojen omaksumisessa ja käyttöönotossa.

Keskeistä kestävämpien kulutus- ja tuotantotapojen valtavirtaistumiselle on **yritysten toiminta ja vastuu globaaleissa arvoketjuissa**. Toimitaan kansainvälisillä, yhteisesti tunnustetuilla työelämän ja kestävyuden pelisäännöillä. Kehitetään kestävyyskriteereitä osana EU-tason ja globaalia vaikuttamistyötä ja edistetään kestävien toimintatapojen käyttöönottoa (esim. ympäristömerkintä, reilu kauppa, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kriteeristö). Ihmisoikeuksia vahvistava ja myös yrityksiä sitova globaali, kansainvälinen, EU-tason ja kansallisen tason työ jatkuu, jotta ihmisoikeuksia (ml. työelämän oikeuksia) noudatetaan. Sijoittajien, rahoittajien ja kuluttajien tiukentuvat kestävyyskriteerit tukevat muutosta. Vahvistetaan seurantaan Suomen tuonnin ja viennin ympäristövaikutuksista kehittyvissä maissa. Tulevaa EU:n yritys vastuusääntelyä (direktiivi tai asetus) tullaan soveltamaan Suomessa ja sen toteutumista seurataan niin Suomessa kuin EU-tasolla. Suomen ja suomalaisten yritysten tulisi toimia yritys vastuun edelläkävijöinä, jotka määrätietoisesti edistävät yritys vastuusääntelyä ja osallistuvat sen kehittämiseen kansainvälisellä ja kansallisella tasolla. Vahvistetaan harmaan talouden vastaista työtä.

Hyvän työelämän ja osaavan työvoiman varmistaminen

Hyvinvointitalouden ytimessä on yhteiskunta, joka tähtää hyvinvoinnin lisäämiseen ja hyvän elämän edellytysten vahvistamiseen. Tämän perustana on osaltaan hyvä työelämä ja osaava työvoima.

Kestävä kehitys edellyttää merkittäviä rakennemuutoksia taloudessa ja työelämässä. Työntekijöille, johdolle, yrittäjille ja myös päättäjille tulee tarjota **tukea muutosten toteutukseen kestäväällä ja oikeudenmukaisella tavalla**. Tuki rakentuu laajasta joukosta toimia, sisältäen mm. koulutusta, jatkuvaa oppimista, osaamisen kehittämistä, erilaisia työuria, työelämän joustoa, työn ja perhe-elämän yhdistämisen tukea, väestöpolitiikkaa, ja TKI-tukea.

Ilmastotoimien ja vihreän siirtymän **työllisyysvaikutuksia ja osaamistarpeita toimialoittain tulee ennakoida** ja tulevia osaamistarpeita tulee vahvistaa. Tulee myös vahvistaa työntekijöiden ja yrittäjien mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti kestävyysmurrokseen liittyvään keskusteluun ja muutostyöhön. Muutoksen vaatima osaamisen uudistaminen tulee nähdä investointina, ei kuluna.

Erytistä huomiota tulee kohdistaa **monimuotoisuuden vahvistamiseen työyhteisöissä** ja kaikenlaisen työyhteisöissä tapahtuvan syrjinnän poistamiseen. Yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki velvoittavat viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä ja työnantajia arvioimaan ja edistämään yhdenvertaisuutta omassa toiminnassaan sekä edistämään sukupuolten tasa-arvon toteutumista.

Tasa-arvoinen palkkaus on perus- ja ihmisoikeus. Samaa tai samanarvoista työtä tekeville on tasa-arvolain mukaan maksettava samaa palkkaa sukupuolesta riippumatta. Sukupuolesta johtuvien palkkaerojen kaventaminen on laadukkaan ja oikeudenmukaisen työelämän perusedellytys ja keskeinen tasa-arvokysymys. Sukupuolesta johtuvia palkkaeroja kavennetaan muun muassa perhevapaiden tasapuolisempaa jakautumista tukemalla, lakisääteisillä tasa-arvosuunnitelmillä ja palkkakartoituksilla, sopimus- ja palkkapolitiikalla, kehittämällä palkkausjärjestelmiä ja purkamalla työelämän sukupuolittumista eli segregatiota. Palkka-avoimuus tukee tasa-arvoisen palkkauksen toteutumista.

Moderni väestöpolitiikka edistää hyvinvointia ja tasapainoista väestönkehitystä tuke- malla inhimillisiä voimavaroja läpi elämänkulun ja asettamalla tavoitteita väestön uusiutumiselle, syntyvyydelle ja muuttoliikkeelle. Työelämän tulee tukea tasapainoisen väestönkehityksen toteutumista sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista. Maahanmuuton tai syntyvyyden kasvu, koulutustason ja tuottavuuden nousu, tai terveempi ikääntyminen eivät yksinään riitä vastaamaan hyvän työelämän ja osaavan työvoiman varmistamiseen liittyviin haasteisiin, vaan kaikkia näitä osatekijöitä tarvitaan.

1.2 Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat

1.2.1 Visio ja muutostavoitteet

Tämä teema valikoitui muutosalueiksi, koska muutos kohti kestävämpää yhteiskuntaa mahdollistuu maailmankuvan muutoksista, laajemmasta ja syvemmästä ymmärryksestä sekä uusista tiedoista ja taidoista. Oppiminen ja sivistys ovat avaimia yhteiskunnalliseen muutokseen. Sivistys näkyy ja vaikuttaa yhteiskunnassa osaamisena, luovuutena, yli sukupolvien ulottuvana vastuuntuntona ja vastuunkantona. Sivistys ei siis ole vain ajattelua tai pohdintaa vaan käytännön tekoja. Sivistys ja kulttuurinen muutos johtavat kohti kestävämpiä elämäntapoja ja laaja-alaista hyvinvointia. Kestävien elämäntapojen arvo-perusta on ajatuksessa, että ihminen on osa luontoa ja riippuvainen ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Koulutus, tiede, kulttuuri ja taide ylläpitävät ja uusintavat yksilöiden ja yhteisöjen identiteettiä sekä välineitä ymmärtää ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ja vuorovaikutusta.

Tämä muutosalue kytkeytyy Suomelle haasteellisiin Agenda2030 alatavoitteisiin, jotka koskevat laadukkaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen varmistamista, sukupuolten ja erityisryhmien välisen eriarvoisuuden vähentämistä, luku- ja laskutaitoa sekä kestävä kehityksen edistämiseen tarvittavien tietojen ja taitojen varmistamista.

Toimikunta määritteli **muutosalueen vision seuraavasti:**

“Vahvistuva kestävä kehitys edistävä osaaminen ja arvopohja luovat ihmisten elämään merkityksellisyttä ja kasvattavat osaamista, joka tukee tiedon, uusien toimintatapojen ja ratkaisujen syntymistä globaaleihin kestävyysongelmiin. Tieto, kasvatus ja opetus, ovat kaikkien saatavilla. Jatkuva oppiminen tarjoaa jokaiselle mahdollisuuden laajentaa ymmärrystään ja osaamistaan, oppia uusia tietoja ja taitoja muuttuvan maailman tarpeisiin työelämässä ja sen ulkopuolella. Koulutusjärjestelmä takaa kestävyysmurrosta edistävän sivistyksen kaikille väestöryhmille yhdenvertaisesti ja saavutettavasti. Väestön koulutustaso on kasvanut ja koulutus- ja osaamiserot ovat kaventuneet. Yhteiskunta tukee kestäviä elämäntapavalintoja, asenneilmapiiri ja mahdollisuus tehdä kestäviä valintoja on vahvistunut. Vaikka suomalaiset kuluttavat vähemmän ja kestävämmiin, hyvinvointi on korkeammalla tasolla.”

Visiota konkretisoimaan toimikunta määritteli seuraavat **muutosaluetta koskevat tavoitteet:**

1. Ihmisten kokemus oman elämän merkityksellisyydestä on vahvistunut. Kaikilla ihmisillä on kokemus, että heillä on mahdollisuus ja taitoja vaikuttaa yhteiskunnan kehityksen suuntaan.
2. Edellytykset koulutuksen pääsyyn ja opintojen ja koulutuksen jatkamiseen ovat tasa-arvoiset asuinpaikasta ja perhetaustasta riippumatta. Koulutus ja uusien taitojen oppiminen ovat yhdenvertaisesti saatavissa ja saavutettavissa kaikissa ikä- ja väestöryhmissä. Lisäksi aikuiskoulutuksen osallistumisen aste kasvaa.
3. Elämäntapojen jalanjälki on pienentynyt. Esimerkiksi suomalaisten hiilijalanjälki on laskenut tasolle, joka mahdollistaa kansainvälisten sopimusten ja velvoitteiden saavuttamisen.
4. Koulutuksen tavoitteet ja käytännön toteutus synnyttävät kestävä kehitystä edistävää osaamista ja arvoja varhaiskasvatuksesta alkaen koko koulutusjärjestelmässä ja kaikilla aloilla. Koulutus ja tiede antavat osaamisia ja taitoja tutkimuksen ja innovaatioihin pohjautuvien ratkaisujen ja toimintamallien kehittämiseen ja hyödyntämiseen.

1.2.2 Näin muutos tapahtuu

Muutos kohti visiota ja tavoitteita tapahtuu toimikunnan mukaan niin, että tarvitsemme yhtäältä yhteiskunnan arvopohjan uudistamista ja kestävien elämäntapojen valtavirtaistamista sekä toisaalta kestävä kehitystä tukevan ymmärryksen ja osaamisen vahvistamista. Näiden asioiden toteutumien edellyttää formaalin, nonformaalin ja informaalin koulutuksen yhteistyötä, mikä on tärkeää myös jatkuvan oppimisen kannalta. Arvopohjan muutos viitoittaa tietä kohti tavoittelemisen arvoista ja toivoa ylläpitävää tulevaisuutta. Ekososiaalisen sivistyksen käsite on yksi työkalu tässä muutoksessa.

Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat

NÄIN MUUTOS TAPAHTUU:

Yhteiskunnan arvopohjan uudistaminen ja kestävien elämäntapojen valtavirtaistaminen

Formaalin, non- ja informaalin koulutuksen yhteistyön edistäminen

Kestävää kehitystä tukevan ymmärryksen ja osaamisen vahvistaminen

Sivistysparadigman muutos kohti ekososiaalista sivistystä

Elämäntapojen muutoksen valtavirtaistaminen

Kestävän kehityksen taitojen yhteinen kansallinen näkemys

Kestävää kehitystä edistävät arvot ja osaaminen koulutuksessa ja kasvatuksessa

Tuki ja yhteistyö kestävän kehityksen osaamisen ja sivistysparadigman muutoksen edistäjänä

Jatkuva oppiminen

**Toivon sanoma –
Tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus**

Koulutuksen suuntaaminen ja osaamisen edistäminen kestävyysmurroksen toteuttamiseksi

Sivistys-, järjestö- ja harrastustoiminta osaamisen ja kestävien elämäntapojen vahvistajana

Kulttuuriperintö kestävän kehityksen ja hyvinvoinnin voimavarana

Osaamisen seuranta, arviointi ja kehitys

Oppimiserojen kaventaminen, tukea ohjaukseen ja oppimiseen

Media vaikuttajana, medialukutaidon merkitys

Yhteiskunnan arvopohjan uudistaminen ja kestävien elämäntapojen valtavirtaistaminen

Yhteiskunnan arvopohjan uudistaminen ja kestävien elämäntapojen valtavirtaistaminen tehdään seuraavilla tavoilla:

Sivistysparadigman muutos kohti ekososiaalista sivistystä

Tähän saakka ihmiskunta on tavoitellut hyvinvointia lähinnä talouskasvun avulla. Talouden kasvu on kytkeytynyt voimakkaasti ympäristöhaittojen lisääntymiseen ja ilmastonmuutoksen kiihtymiseen. Toisaalta talouskasvu on nostanut valtavan määrän ihmisiä pois köyhyydestä, mikä on alentanut mm. merkittävästi lapsikuolleisuutta. Elämän merkityksellisyyden ja tarkoituksen lähteet ovat kuitenkin yhä enenevässä määrin immateriaalisia ja talouskeskeisestä ajattelusta vapaita.

Kestävä kehitys on vahvasti sisällytetty opetussuunnitelmien perusteisiin aina varhaiskasvatuksesta lukio-opetukseen sekä ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteisiin. **Ekososiaalinen sivistys** on käsite, joka sisältyy varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin sekä perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden arvopohjaan. Ekososiaalinen sivistyksen lähtökohtana on ihmiskunnan toiminta ekosysteemien kestävyuden asettamissa rajoissa. Edistyksen päämääränä on ihmisarvoisen ja merkityksellisen elämän mahdollistaminen nykyisille ja tuleville sukupolville yhden maapallon rajoissa¹.

Ekososiaalisuuden idean lähtökohtana on, että luonnon hyvinvoinnista huolehtiminen lisää myös ihmisen hyvinvointia. Tämä ymmärrys voi syntyä systeemisen ajattelun kautta, kun opitaan tarkastelemaan luonnon, ihmisen ja yhteiskunnan keskinäisiä vuorovaikutuksia.

Hyvä elämä tiivistyy ekososiaalisessa ajattelussa kahteen asiaan: luonnon elinvoimaisuuteen ja elämän arvokkaaksi kokemiseen. Ekososiaalisen sivistyksen, tiedon ja kriittisen ajattelun lisääntyessä ja edistyessä sekä kestävästä kehitystä edistäviä ohjauskeinoja käyttämällä tuotanto- ja kulutustavat muuttuvat kestävimiksi.

Taiteessa ja kulttuurissa käsitellyjä aiheita ja niiden esittämisen tapoja voidaan hyödyntää kestävässä kehityksessä liittyvien muutostapojen ja -tarpeiden ymmärtämiseksi ja työstämiseksi. Kulttuurin ja taiteen keskeistä sisältöä ovat yhteiskunnan ja ihmisten arvokehitykseen ja toimintatapoihin liittyvien aiheiden käsittely. Kulttuuri auttaa laajentamaan ymmärrystä vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja toimintamalleista ja synnyttää

¹ <https://koulujaymparisto.fi/tukea-kestavan-kehityksen-tyohon/kestavan-tulevaisuuden-indikaattoreiden-taustamateriaali/ekososiaalinen-sivistys-kestavan-tulevaisuuden-rakentajana/>

uusia tulkintoja sekä merkityksiä olemassa oleville asioille. Taiteen ja kulttuurin avulla voidaan tehdä näkyväksi sitä, mikä on vasta syntymässä. Kulttuuri- ja taidekentän toiminta-edellytysten turvaaminen on osa kokonaisvaltaista ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kehityksen vahvistamista.

Kestävää kehitystä edistävät arvot ja osaaminen koulutuksessa ja kasvatuksessa

Yhteiskunnan arvopohjan muuttaminen ja ekososiaalisen sivistyksen edistäminen edellyttävät sekä formaalin ja nonformaalin oppimisen ja koulutusyhteistyön edistämistä, että kestävän kehityksen näkökulmien kehittämistä edelleen koulutuksessa. Lisäksi tarvitaan sitoutumista oppijoiden moninaisuuden huomioimiseen kaikilla tasoilla ja tukea opinto-ohjaukseen. Toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen tulee tukea ekososiaalisen sivistyksen sekä kestävien elämäntapojen omaksumista.

Kestävän kehityksen arvojen oppiminen on mahdollista koko elämänkaaren ajan ja se tapahtuu elämänlaajuisesti. Varhaiskasvatus, harrastukset ja media vaikuttavat arvojen kehittymiseen.

Kestävien elämäntapojen muutoksen valtavirtaistaminen

Kestävä elämäntapa rakentuu ekososiaalisen sivistyskäsityksen omaksumisen, vastuullisten kulutus- ja toimintatapojen sekä yhteiskunnallisen vastuun otton kautta. Ekososiaalinen sivistys uudistaa käsitystämme hyvän elämän perustasta. Sen arvot vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys ohjaavat meitä materiaalisen hyvinvoinnin tavoittelusta kohti elämän laadun parantamista. Sen sijaan, että kuluttaisimme koko ajan enemmän, voimme löytää kestäviä merkityksiä elämään esimerkiksi liikunnasta, taiteesta, kulttuurista, ihmistenvälisyydestä ja yhteydestä luontoon.

Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävien elämäntapojen valtavirtaistamiseksi varhaiskasvatus, oppilaitokset ja korkeakoulut, kulttuurialan toimijat sekä urheiluseurat, nuorisotyö, harrastus- ja järjestötoiminta, kirjastot sekä useat muut toimijat tekevät arvokasta työtä.

Jotta kestävästä elämäntavoista tulisi valtavirtaa, on tarpeen sekä kehittää ihmisten elämäntapojen ja kuluttamisen käytäntöjä, että tarkastella niitä yhteiskunnan rakenteita, jotka määrittelevät valintojen mahdollisuuksia ja vaikuttavuutta. Esimerkkinä tiekarttatyössä nostettiin valtion ohjaus erilaisten verojen ja kannusteiden kautta, hyvät esimerkit ja kokeilut henkilökohtaisen hiilibudjetin osalta, kuntien merkittävä työ kestävien elämäntapojen mahdollistajana sekä edellytysten luojana. Useat järjestöt ja muut yhteiskunnalliset toimijat tekevät neuvontaa ja ohjausta kestävien elämäntapojen mahdollistamiseksi. Kestävien elämäntapojen valtavirtaistuminen edellyttää samansuuntaisia muutoksia kohti kestävästä yhteiskuntaa kaikilla muutosalueilla.

Muutoksia tulisi erityisesti tapahtua asumisessa, ruokailussa, liikkumisessa ja matkustamisessa sekä muussa kulutuksessa. Tämä vaatii mm. oikea-aikaisen, puolueettoman ja yhdenmukaisen tietopohjan rakentamista ja neuvonnan koordinoitua kansallisella tasolla. Jotta elämäntapamme olisivat kestäviä, kestävien valintojen tekeminen tulisi tehdä yksilöille helpoksi, edulliseksi ja innostavaksi.

Kestävää kehitystä tukevan ymmärryksen ja osaamisen vahvistaminen

Koulutuksen suuntaaminen ja osaamisen edistäminen kestävyysmurroksen toteuttamiseksi

Osaaminen on inhimillistä pääomaa, joka luo ihmiselle merkityksellisyyttä sekä hyvinvointia ja sitoo osaksi yhteiskuntaa. Koulutus perustuu tutkimukseen, joka tuottaa uutta tietoa ja ratkaisuja kestävyysmurroksiin. Kestävyysmurroksen toteuttamiseksi monia nykyisiä lähtökohtia ja toimintatapoja tulee arvioida uudelleen; tarvitaan poisoppimista ja rakentavaa kyseenalaistamista. Uusi tieto siirtyy osaksi elinkeinoelämää ja yhteiskuntaan erityisesti osaavien ihmisten myötä.

Kestävyysmurrosta ei saavuteta ilman tutkimukseen perustuvaa uutta tietoa ja osaamista, uusia teknologioita ja innovatiivisia ratkaisuja ja kokeiluja. On tärkeää, että parlamentaarisen TKI-työryhmän ja kansallisen TKI-tiekartan linjausten mukaisesti tehdään aktiivisia toimia tutkimus- ja kehittämismenojen kasvattamiseksi neljään prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä ² ja TKI-toimintaympäristön kehittämiseksi. Toimet luovat suuntaviivat TKI-toiminnan määrän ja kunnianhimon tason nostoon sekä kestäväan kasvuun ja hyvinvointiin.

Tutkimuksen ja tutkitun tiedon tulisi ohjata myös osaamistarpeiden ennakoitua ja tunnistamista. Keskeistä on se, millaisia taitoja ja tietoja tarvitaan tulevaisuuden kestävyyskysymysten ratkomiseksi. On tärkeää ennakoida myös määrällistä osaamistarvetta eri aloilla ja mitoittaa koulutusohjelmien aloituspaikat sen mukaisesti. Lisäksi on tärkeää tunnistaa ja ennakoida miten tutkintorakenteet, oppimisen avoimuus ja jatkuva oppiminen pystyvät paremmin vastaamaan muuttuviin osaamistarpeisiin.

Elämä on jatkuvaa oppimista ja kehittymistä, ja jatkossa tämä kehityssuunta vahvistuu entisestään. Tulevaisuuden osaajaprofiilit niin työelämässä kuin elämän muillakin osa-alueilla voivat kestäväan kehityksen näkökulmasta olla erilaiset kuin nykyhetken ja nykytietämyksen valossa ovat. Nopeasti etenevä kestävyysmurros voi aiheuttaa toimialojen ja ammattitehtävien katoamista, eli tapahtuu pakotettua siirtymistä uudelle uralle. Toisaalta tulevaisuudessa voi vahvistuvia uusien ammattiryhmien tarve.

2 Vuonna 2021 Suomen TKI menot 2,9 bruttokansantuotteesta

Osaamistarpeiden ennakkoinnin myötä ymmärrystä jalkautetaan laajasti, laaja-alaisesti ja poikkileikkaavasti käytäntöön, jolloin mm. korkeakoulutus, vapaa sivistystyö, ammatillinen koulutus ja jatkuvan oppimisen mahdollisuudet voivat vastata yhteiskunnallisiin ja tulevaisuuden työelämätarpeisiin – erityisesti kestävä kehityksen taitojen ja arvojen näkökulmasta. Työelämän murros edellyttää myös sitä, että opintopolut ovat joustavia ja alanvaihtomahdollisuudet lisääntyvät. Tärkeässä osassa ovat vapaaehtois-, harrastus- ja järjestötoiminta sekä nuorisotyö, jotka tavoittavat laajasti ihmisiä ns. formaalin koulutusjärjestelmän ulkopuolella.

Yrittäjillä sekä yrityksillä ja muilla työnantajilla on merkittävä rooli osaamistarpeiden ennakkoinnissa ja työssä oppimisen edistämiseksi. Ennakkoinnin tueksi tarvitaan tutkittua tietoa ja yhteistyötä niin koulutustoimijoiden ja työelämän, että korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja muiden organisaatioiden kesken. Vihreän siirtymän edistämiseksi on huolehdittava myös kaikkien kansalaisten perustaidosta (luku- ja kirjoitustaidot, matemaattiset taidot, ICT-aidot). Ne antavat pohjan, jonka päälle voi rakentaa jalostuneempaa osaamista – oli muutosten myötä osaamistarve millainen tahansa.

Osaamisen seuranta, arviointi ja kehitys

Koko kestävyysmurroksen ja muutoksen ajan tulisi pyrkiä seuraamaan osaamisen kehittymisen muutoksia ja murroksen etenemistä. Tämä vaatii työkaluja ja mittareita, joilla voidaan havaita oppimisen muuttavan maailmaa. Eri koulutuksen kehityshankkeiden tuloksia ja vaikutettavuuden seuranta tulisi tehdä käytännön tasolla.

Esimerkiksi olisi syytä selvittää, miten kestävä kehitys sisältyy opetukseen ja koulutukseen koko koulutusjärjestelmässä, ml. vapaa sivistystyö, ja tarkastella miten esimerkiksi opetussuunnitelmien perusteissa mainittu ekososiaalinen sivistys -käsite on omaksuttu opetuksen järjestäjien toiminnassa ja opetuksessa. Seuranta ja arviointi olisi syytä kytkeä koulutusjärjestelmän jo olemassa oleviin sopimus- ja seurantaprosesseihin.

Oppimiserojen kaventaminen, tukea ohjaukseen ja oppimiseen

Kaikilla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja koulutukseen pääsyyn, osaamisen kehittämiseen ja aktiiviseen toimijuuteen kestävyysmurroksessa. Tämä edellyttää koulutusjärjestelmässä ohjausta ja oppimisen tukemista laajasti ja laaja-alaisesti. Erityisen tärkeää on ohjauksen lisääminen ja kohdentaminen erilaisille oppijoille sekä tuen tarjoaminen oppimisessa putoamisvaarassa oleville. Lisäksi on tärkeää huomioida ja antaa tukea mm. koulutuksen nivelvaiheissa ja siirtymisessä koulutuksesta työelämään, sekä myöhemmin jo työelämässä esimerkiksi uravaihdoksien yhteydessä ja täydennyskoulutuksessa. Aikuisten osalta on kiinnitettävä erityistä huomiota työelämän ulkopuolella oleviin, pitkäaikaistyöttömiin sekä aliedustettuihin ryhmiin, jotka eivät oma-aloitteisesti hakeudu koulutuksiin ja heidän osaamisensa vahvistamiseen. On myös turvattava oppimismahdollisuudet ja riittävä tuki ikäihmisille. Näin voimme tukea

yksilön koko elämänpolkua, mikä on tärkeää yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen aikaansaamiseksi.

Oppimiserojen kaventaminen vaatii aktiivisia tekoja erityisesti koulusegregaation ehkäisemiseksi. Suomessa koulujen väliset erot ovat PISA-osanottajamaiden pienimpiä, mutta meilläkin alueellisia eroja on ja ovat näkyneet sekä Pisa-tuloksissa että myös kansallisten oppimistulosten arvioinneissa jo pidemmän aikaa. Erot kasvavat myös kaupunkien sisällä. Myönteisen erityiskohtelun rahoituksen avulla kouluihin, jotka ovat riskinä joutua negatiiviseen kierteeseen oppimistulosten kanssa, voidaan palkata enemmän opettajia ja avustajia. Myönteisellä erityiskohtelulla on suomalaisissa tutkimuksissa todettu olevan positiivinen vaikutus opintojen etenemisessä. Oppimiserot alkavat jo varhaiskasvatuksessa, ja jatkuvat korkealla asteella asti. Lapsuudesta alkavia oppimiseroja pyritään kitkemään muun muassa kaksivuotisella esiopetuksella.

Sivistys-, järjestö- ja harrastustoiminta osaamisen ja kestävien elämäntapojen vahvistajana

Kestävyysmurroksessa sivistys ja osaaminen tulee ymmärtää laajasti myös kulttuuriin, liikuntaan ja nuoriso- sekä järjestö-, seura- ja harrastus- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisen kautta. Harrastus- ja vapaa-ajan toiminta on keskeinen informaalinen oppimisen areena ja siihen osallistuminen lisää hyvinvointia ja osallisuutta ja vaikuttaa elämäntapoihimme ja ympäristöömme. Eri tahoilta ja tahojen kautta hankittu osaaminen ja kokemukset kehittävät ihmisen valmiuksia ja kyvykkyyttä osallistua kestävyysmurrokseen. Osana kokonaisuutta tuki esimerkiksi kulttuuri-, liikunta- ja nuoriso- ja sivistystyötä tekeville järjestöille ja muille yhteisöille on tärkeää vastaisuudessaakin. Myös uskonnollisten ja hengellisten yhteisöjen osallisuus ekososiaalisen sivistyksen ja kestävien elämäntapojen vahvistamiseen on merkittävää.

Kulttuuriperintö kestävä kehityksen ja hyvinvoinnin voimavarana

Kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristöt ovat merkittävät voimavarat kestävyysmurroksen edellyttämien muutosten toteuttamisessa. Museoilla, arkistoilla ja muilla kulttuuriperintöalan toimijoilla on mittavat tietovarannot, jotka ovat jo merkittävässä määrin digitaalisessa muodossa ja tietoverkkojen kautta hyödynnettävissä. Kulttuuriperinnön moninaisuus ja siihen sisältyvä tieto ja perinteet muodostavat yhteiskunnan luovuutta ja uudistumista tukevan voimavaran ja antavat yksilöille ja yhteisöille mahdollisuuden omanarvontunnon ja identiteetin kehittämiseksi. Kulttuuri ja kulttuuriperinnön merkitys myös hyvinvoinnin edistämiseksi on merkittävä.

Media vaikuttajana, medialukutaidon merkitys

Myös media ja tiedotusvälineet ovat osa epämuodollisia kansalaisten taitoja ja sivistystä edistäviä tahoja ja kanavia, koska niillä on keskeinen rooli tiedon ja uutisten välittämisessä. Tämä voi myös edistää kansalaisten oppimista ja sivistyksen kasvua. Lisäksi media – niin perinteinen media kuin sosiaalinen media – ovat merkittävät muutosajuri tai muutoksen

mahdollistaja kestävien elämäntapojen saralla. Mediasisällöt mahdollistavat matalan kynnoksen oppimista ajasta ja paikasta riippumatta, mutta toisaalta ruokkivat myös kestävä kehityksen kannalta ongelmallisia toimintatapoja. Medioiden haasteena on polarisoitunut keskustelukulttuuri ja disinformaation leviämisen uhka. Tämän takia tarvitaan sekä mediayhtiöiden työtä ja osallisuutta, että kansalaisten media- ja monilukutaidon kasvatamista. Median osuutta ja keinoja tiekartan tavoitteiden tukemisessa tulee ennestään lisätä. Mediasisällöistä tulee käydä avoimempaa keskustelua ja korostaa median vastuuta sisältövalinnoista.

Formaalin ja non-/informaalin koulutuksen yhteistyön edistäminen

Tuki ja yhteistyö kestävä kehityksen osaamisen ja sivistysparadigman muutoksen edistämiseksi

Koko koulutusjärjestelmässä on tehty merkittävää työtä kestävä kehityksen tietojen ja taitojen sisällyttämiseksi opetukseen ja koulutukseen. Kestävä kehitys on vahvasti sisällytetty opetussuunnitelmien perusteisiin aina varhaiskasvatuksesta lukio-opetukseen sekä ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteisiin. Esimerkiksi opetussuunnitelmiin sisällytetyt YK:n Agenda 2030 tavoitteet antavat valmiudet globaalin kansalaisuuden ja kestävä tulevaisuuden yhteiskunnan luomiseksi nykyisille ja tuleville sukupolville. Samoin osaan työvoiman valmiudet kohdata työelämässä kestävä kehityksen merkitys ja siihen tarvittava osaaminen saavutetaan integroimalla ammatilliseen koulutukseen näitä teemoja sisältäviä opintokokonaisuuksia. Myös korkeakoulut ovat laatineet omat kestävyystavoitteistot ja sitoutuneet niihin. Koulutus- ja kasvatusektorin kestävä kehityksen toimet ovat luoneet pohjaa paradigman muutokselle tällä toimialalla

Tuki osaamisen ja sivistyksen paradigman muutokselle lähtee sivistyksen toimijakentän yhteistyöstä ja kootuista näkemyksistä. On arvo sinänsä, että eri toimijat käyvät keskenään dialogia, oppivat toisiltaan ja määrittelevät yhteistä näkemystä siitä, miten yhteistyöllä saadaan edistettyä kaikkien mahdollisuuksia toimia sovussa yhteiskunnassa. Muutoksen edistämässä kehitetään tarvepohjaisesti nykyisiä ohjauskeinoja ja -asiakirjoja.

Sivistystoimijoiden yhteistä näkemystä voidaan tuottaa kokoamalla yhteen liikunta-, nuoris-, taide- ja kulttuurialalla ja koulutusjärjestelmässä laadittuja, hyväksi koettuja ja tutkittuun tietoon perustuvia malleja sekä ratkaisuita kestävä elämäntavan edistämiseksi. Lisäksi voidaan lisätä vuoropuhelua toimijoiden kesken siten, että tieto saavuttaa mahdollisimman monet ja että sitä voidaan hyödyntää eri aloilla ja yhteyksissä. Muutoksen edistämässä otetaan huomioon nykyisten ohjauskeinojen kehittäminen sekä ohjausasiakirjojen ja lakien kestävä kehitystä mahdollistavien rakenteiden tarkastelu.

Jatkuva oppiminen

Kestävyyismurros on mahdollinen vain, jos oppimista tapahtuu myös koulutusjärjestelmän rinnalla muissa oppimisympäristöissä. Yhteistyötä kaikkien sivistystoimijoiden välillä tarvitaan, jotta jatkuvan oppimisen ajatus ja muutosalueen tavoitteet voivat toteutua. On tärkeää, että kansalaisille tulee näkyväksi kaikki mahdolliset paikat oppia ja kasvaa. Oppiminen ja sivistys ovat yksilön elinikäisiä prosesseja, ja niitä tulisi tukea monipuolisesti. Uudet oppimispolut ja uutta luovat kokeilut rakentuvat sekä formaalin että nonformaalin ja informaalin oppimisen kautta. Mahdollisuuksia kahteen jälkimmäiseen löytyy niin työelämästä, vapaasta sivistystyöstä, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalveluista kuin muusta harrastus-, järjestö- ja vapaaehtoistoiminnasta, joiden kautta voidaan tavoittaa ja aktivoida eri väestöryhmiä. Näin mahdollistetaan se, että yksilöiden oppiminen kumuloituu toimijoiden ja yhteisöjen kautta koko yksilön elämän läpi kestävän oppimispolun ajan – ja jopa välillä myös joidenkin asioiden tai asenteiden poisoppimisen avulla.

Toivon sanoma – tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Yhteiskunnan arvopohjan muutos, kestävä kehitys, ekososiaalinen sivistys ja sosiaalisesti oikeudenmukainen vihreä siirtymä viitoittavat tietä kohti tavoittelemisen arvoista ja toivoa ylläpitävää tulevaisuutta. Muun muassa eduskunta on painottanut, että tarvitsemme toivoa luovaa yhteiskunnallista puhetta. Toivon sanoman tulisi läpäistä varsinkin ne toimialat, jotka ovat tekemisissä lasten ja nuorten kanssa. Positiivisen narratiivin ja puheen luomisen tulisi olla meidän kaikkien vastuulla. Tämä Agenda2030 tiekartta on yksi toivoa luovista välineistä. Tiekartta antaa aidon vaikuttamisen mahdollisuuden ja osoittaa konkreettisesti toimet, joihin eri tahot voivat kiinnittyä. Osallistuminen muutoksen tekemiseen antaa elämään merkityksellisyyttä. Varsinkin lasten ja nuorten huoli tulevaisuudesta on kuultava. Vastuun kantoa tuleville sukupolville on osoitettava teoin. Toivon sanoma ja konkreettiset teot auttavat myös aikuisväestöä uskomaan kestävään tulevaisuuteen ja ryhtymään toimiin sen aikaansaamiseksi. Haluamme muuttaa maailmaa parempaan suuntaan yhdessä lasten ja nuorten kanssa sekä hyödyntää jo tiedossa olevat ratkaisut ja kehittää uusia.

1.3 Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus

1.3.1 Visio ja muutostavoitteet

Tämä teema määrittyi muutosalueeksi siksi, että vaikka Suomessa olemme hyvinvoinnin osa-alueilla mitattuna korkeammalla kuin koskaan aikaisemmin, osa väestöstä ei ole päässyt mukaan myönteiseen kehitykseen. Sosiaalinen huono-osaisuus siirtyy elämäntilanteesta mutta myös sukupolvelta toiselle. Väestön köyhyys- tai syrjäytymisriski kohdentuu erityisesti pienituloisiin ja yksin asuviin. Terveys- ja hyvinvointierot ovat väestö- ja aluetasolla merkittäviä. Työikäisten työkykyongelmat, psyykkinen kuormittuneisuus ja mielen-terveysongelmat sekä ikääntyvän väestön toimintarajoitteisuudet ovat yleistyneet. Myös

nuorten mielenterveysongelmat ja psyykinen kuormittuneisuus ovat lisääntyneet. Suurimmalle osalle arki on turvallisempaa kuin koskaan aiemmin, mutta naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta ovat edelleen sitkeä ongelma. Suomi on yksi Euroopan vaarallisimmista maista naisille ja sukupuolittunut verkkohäirintä ja -väkivalta uhkaavat naisten ja vähemmistöjen turvallisuutta. Syrjintä ja viharikokset kohdistuvat ennen kaikkea erilaisiin vähemmistöihin.

Tämä muutosalue kytkeytyy erityisesti Agenda2030 toimintaohjelman Suomelle haasteellisiin alatavoiteisiin, jotka koskevat sukupuolten tasa-arvon, terveyden ja hyvinvoinnin, eriarvoisuuden vähentämisen sekä rauhan ja oikeudenmukaisuuden tavoitteiden saavuttamista.

Toimikunta määritteli tiekarttatyössä **muutosalueen vision seuraavasti:**

”2030-luvulla elämänlaatunsa hyväksi kokevien määrä on entistä suurempi. Ihmiset ovat yhä terveempiä ja voivat entistä paremmin ja terveyserot ovat kaventuneet. Suomi on maailman huippua terveysongelmien ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyssä ja hyvinvoinnin ja terveyden tukemisessa. Yhteiskunnan väestökehitys on kestävä. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eri sukupuolten ja eri väestöryhmien välillä ja sisällä toteutuu. Köyhyys ja osattomuus ovat vähentyneet ja säällistä työtä on yhä useammalla. Suomi on turvallinen maa kaikille asukkaille ja ihmisryhmille ja luottamus yhteiskunnan eri toimijoiden välillä on vahvistunut. Yksinäisyys on vähentynyt. Jokainen voi tuntea kuuluvansa johonkin yhteisöön, kokea merkityksellisyyttä ja osallistua yhdenvertaisesti yhteiskunnan toimintaan. Kansalaisyhteiskunta toimii aktiivisesti ja auttaa pitämään kaikki mukana. Kestävät elämäntavat mahdollistavat hyvinvointia kaikille myös globaalisti, luonnon kantokyvyn rajoissa.”

Visiota konkretisoimaan toimikunta määritteli seuraavat **muutosaluetta koskevat tavoitteet:**

1. Terveyttä ja hyvinvointia tukevat ja sairauksia ja sosiaalisia ongelmia ennaltaehkäisevät sekä hoitavat palvelut on resursoitu ja kohdennettu yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti. Ne vähentävät eriarvoisuutta, ovat yhdenvertaisesti saavutettavissa matalalla kynnyksellä ja ovat helppoja käyttää.
2. Väestöryhmittäiset terveyserot ovat kaventuneet ja koettu hyvinvointi on kasvanut. Päihde- ja mielenterveysongelmat ja elintapasairaudet ovat vähentyneet.
3. Väkivalta on vähentynyt yhteiskunnassa. Erityisesti naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta on vähentynyt merkittävästi.
4. Väestönkehitys on kestävä (sisältäen seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeudet ja toivotun lapsensaannin tukemisen)

5. Asunnottomuus on poistettu ja kohtuuhintaista asumista on tarjolla kaikille.
6. Syrjäytyminen on vähentynyt merkittävästi. Vapaan kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuudet on turvattu yhteiskunnassa. Yhä useampi osallistuu aktiivisesti yhteiskunnan toimintaan. Jokainen tuntee kuuluvansa johonkin yhteisöön.
7. Yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo toteutuvat laajasti yhteiskunnassa. Jokaisella on mahdollisuus kouluttautua, osallistua ja vaikuttaa esimerkiksi sukupuolesta, ihonväristä, toimintakyvystä, iästä tai varallisuudesta riippumatta.

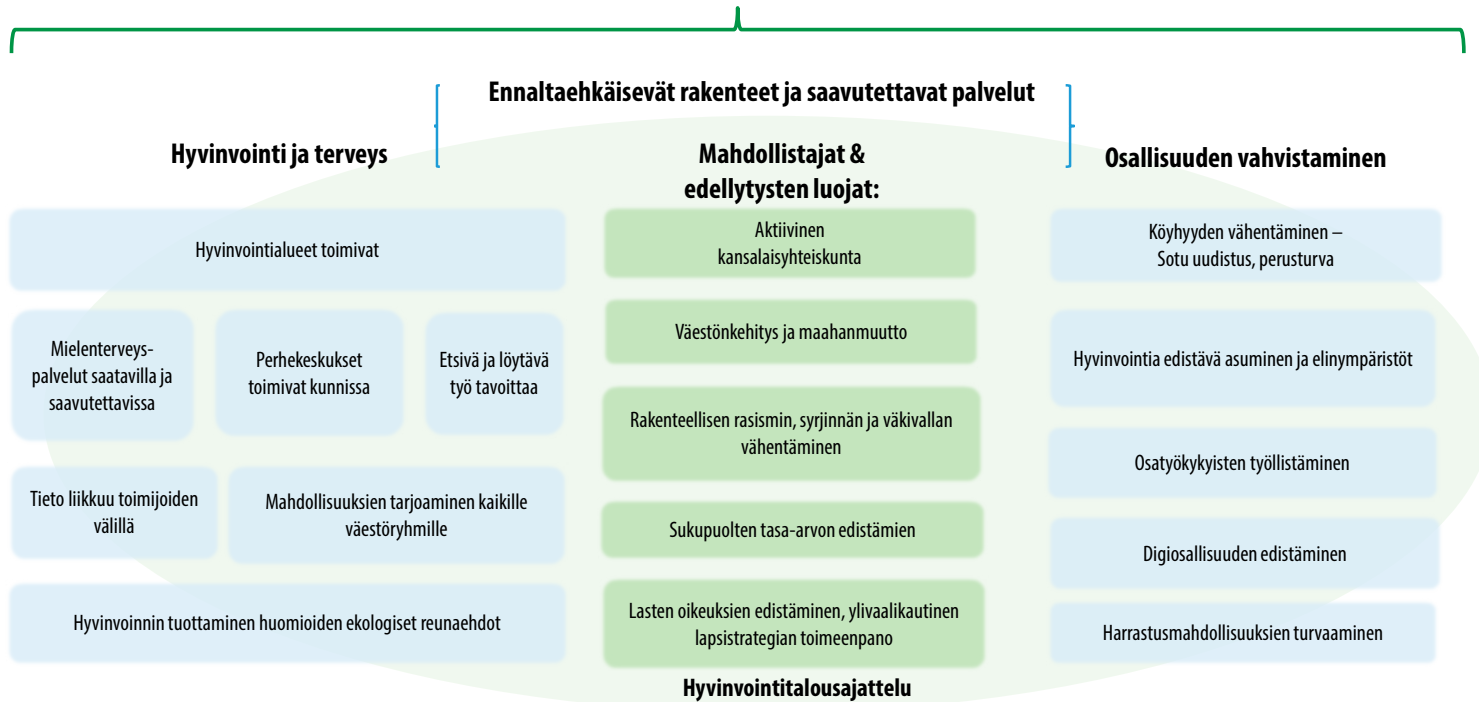
1.3.2 Näin muutos tapahtuu

Muutos kohti visiota ja tavoitteita tapahtuu toimikunnan mukaan seuraavasti: **Suomalaisten hyvinvointi** kaikissa väestö- ja ikäryhmissä toteutuu, kun ihmiset voivat hyvin fyysisesti ja psyykkisesti, heillä on hyvä työ-, opiskelu- ja toimintakyky ja he kokevat voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa. **Osallisuuden kannalta** keskeiset muutostoimet koskevat muun muassa perusoikeuksien toteutumista ja osallisuuden vahvistamista, köyhyyden vähentämistä sekä kohtuuhintaista ja hyvinvointia edistävää asumista. Eriarvoisuutta voidaan vähentää saavutettavilla yleispalveluilla sekä kohdentamalla palveluja hyvinvointi- ja terveyshaasteista jo kärsiville tai suuremmissa riskissä oleville ryhmille, sekä suunnittelemalla näitä palveluja eri väestöryhmille sopiviksi. Sosiaali- ja terveyspalveluissa samoin kuin sisäisen turvallisuuden palveluiden osalta keskeistä on **painopisteen siirtäminen ennaltaehkäisyyn**. Hyvinvointia ja terveyttä on mahdollista vahvistaa ja edistää laajasti sosiaali- ja terveyspalvelujen ulkopuolella, esimerkiksi kunnan kaikessa toiminnassa ja yhteistyössä muun toimijakentän kanssa. Köyhyyden vähentäminen, eriarvoisuuden kaventaminen ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat muutosalueen kantavia teemoja, jotka luovat perustaa myös hyvälle arjen turvallisuudelle.

Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus

NÄIN MUUTOS TAPAHTUU:

Ennaltaehkäisevät rakenteet ja saavutettavat palvelut

Terveysteen, hyvinvointiin ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyvissä yhteiskunnallisissa **rakenteissa ja palveluissa on käynnissä iso muutos kohti ennaltaehkäisyä**. Muutos toteutetaan huomioiden perusoikeudet, sukupuolten tasa-arvo ja rakenteellisen rasismin³ ja syrjinnän poistaminen. Erityisen tärkeää on esimerkiksi vammaisten ja eri vähemmistöihin kuuluvien heikommassa asemassa olevien henkilöiden aseman parantaminen.

Hyvinvointi ja terveys

Hyvinvointialueet toimivat

Ennaltaehkäisevät palvelut ja rakenteet sekä palvelujen saavutettavuus ovat **sote-uudistuksen** keskiössä. Muutos syntyy, kun tulevat **hyvinvointialueet** kuvaavat ja laittavat käytäntöön hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet sekä palvelut ja palveluketjut (esim. elintapaohjaus, liikuntaneuvonta ja kulttuurihyvinvointipalvelut) yhteistyössä kumppaniensa kanssa. Kaikkien oikeus ja yhdenvertainen pääsy laadukkaisiin terveys- ja sosiaalipalveluihin on turvattu.

Tieto liikkuu eri toimijoiden välillä

Tieto väestön ja yksilön hyvinvoinnista ja terveydestä on eri toimijoiden välillä joustavasti käytössä.

Perhekeskukset toimivat kunnissa

Uudistuksen jälkeen mm. **perhekeskukset toimivat** koko maassa, ja niiden toiminta perustuu lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin. Erilaiset perhemuodot tunnistetaan ja niitä tuetaan.

Mielenterveyspalvelut saatavilla ja saavutettavissa

Mielenterveyspalvelujen tasoa ja saatavuutta parannetaan. Matalan kynnyksen mielen-terveyspalveluja on tarjolla.

Etsivä ja löytävä työ tavoittavat

Etsivä ja löytävä työ, jonka avulla tavoitetaan riskissä olevia henkilöitä, on levinnyt kaikille hyvinvointialueille sekä kuntiin ja sitä tehdään kaikkien ikäryhmien osalta.

Mahdollisuuksien tarjoaminen kaikille väestöryhmille

Kunnat edistävät edelleen asukkaiden hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta monin tavoin **tarjoten mahdollisuuksia kaikille väestöryhmille** (mm. liikunta-, kulttuuri-,

³ Rakenteellinen rasismi on yhteiskunnan käytännöissä, laissa ja instituutioissa piilevää syrjintää.

nuorisopalvelut, koulut, puistot, kadut, kirjastot, edullisen ja turvallisen ja mukautuvan asumisen lisääminen ym. elinympäristö) **ja huomioivat palvelutarjonnassaan myös heikommassa asemassa olevat**. Esimerkiksi **palveluja tarjotaan saavutettavasti ja esteetömmästi** (sekä lähipalveluina että kiertävinä palvelupisteinä).

Hyvinvoinnin tuottaminen huomioiden ekologiset reunaehdot

Valtion tasolla tuotetaan hyvinvointia huomioiden ekologiset reunaehdot. Esimerkiksi **ravitsemussuositukset** noudattavat planetaarista ruokavaliota⁴ ja terveelliselle ja ekologiselle ruoalle on asetettu **hintakannusteita**. **Kestävän hyvinvoinnin mittareita** käytetään hallituksen päätöksenteossa.

Kestävän hyvinvoinnin edistäminen vaatii pitkäjänteisyyttä ja ylivaalikautista politiikkaa: asetetaan **hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen neuvottelukunta**, jonka toiminta ei ole sidottu vaalikausiin

Osallisuuden vahvistaminen

Köyhyyden vähentäminen

Tavoitteena on köyhyyden vähentäminen. Sosiaaliturvauudistus on tehty siten, että **pienempituloisten tilanne on parantunut** ja työn ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen on mahdollista. **Parannetaan perusturvaa**. Kehitetään konkreettisia **keinoja velkaongelmien ennaltaehkäisyyn**.

Hyvinvointia edistävä asuminen ja elinympäristöt

Kaupungit lisäävät kohtuuhintaista asumista, ja huolehtivat mukautuvasta ja joustavasta asutokannasta sekä riittävästä määrästä esteettömiä asuntoja. Ekologiset näkökulmat huomioidaan laajasti asunto- ja korjausrakentamisessa. Asuinalueiden ja asumisen turvallisuudesta, viihtyisyydestä sekä terveellisyydestä pidetään huolta. Asuinalueiden suunnittelussa otetaan huomioon myös terveysturvallisuus ja ilmastonmuutoksen mahdolliset vaikutukset. Kuntia tuetaan tekemään energiatehokasta ja ekologista asumista ja infrastruktuuria, jossa on myös helppo ja esteetöntä liikkuu.

Elinympäristöissä otetaan huomioon fyysiseen aktiivisuuteen kannustava yhdyskuntarakenne ja liikuntaolosuhteet sekä määrällisesti ja laadullisesti riittävät ja saavutettavat

4 Planetaarinen ruokavaliota on tiedeperustainen ehdotus globaaliksi ruokajärjestelmäksi, joka turvaisi terveellisen ruoan kaikille eli lähes 10 miljardille ihmiselle vuoteen 2050 mennessä. Sen laatineeseen EAT-Lancet-komissioon kuului 37 eri alojen tutkijaa eri puolilta maailmaa. https://eatforum.org/content/uploads/2019/07/EAT-Lancet_Commission_Summary_Report.pdf

luontoalueet. Luontoalueilla oleminen ja niillä liikkuminen vaikuttavat myönteisesti ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Elämäntapaohjauksella sekä aktiivisuutta tukevilla elinympäristöillä kannustetaan ihmisiä riittävään fyysiseen aktiivisuuteen. Liikkumisen ja ulkoilun olosuhteiden tarjonnan parantaminen on yksi kustannustehokkaimmista tavoista edistää hyvinvointia ja terveyttä. Ennaltaehkäisevässä toiminnassa liikunta ja ulkoilu ovat keskeisiä keinoja.

Osatyökykyisten työllistäminen

Työpaikat rekrytoivat osatyökykyisiä. Työnantajille ja työpaikoille on keinoja ja kannusteita heikossa työmarkkina-asemassaolevien työllistämiseksi. **Työnantajat ovat aktiivisia hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen toimijoita.**

Digiosallisuuden edistäminen.

Yhä suurempi osa yhteiskunnan palveluista ja toiminnoista on digitaalisia. Etäyhteydet lisäävät toiminnan ja palvelujen piiriin pääsyä, mutta se edellyttää myös saavutettavia, turvallisia ja helppokäyttöisiä digiympäristöjä. On tärkeää, että kukaan ei syrjäydy yhteiskunnasta digitalisaation seurauksena, ja että **kaikilla on riittävät digi- ja perustaidot sekä tarvittaessa mahdollisuus oppia niitä.**

Harrastusmahdollisuuksien turvaaminen

Monipuoliset vapaa-ajan ja harrastamisen mahdollisuudet on turvattu kaikille ikäryhmille, kiinnittäen huomiota niiden yhdenvertaiseen saavutettavuuteen. Lasten ja nuorten hyvinvointia tuetaan mahdollistamalla jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä nk. Harrastamisen Suomen mallin avulla. Harrastusvalikoimaa ja -tarjontaa järjestetään lasten ja nuorten toiveita kuunnellen. Toimintamalli suunnitellaan, rakennetaan ja kokeillaan yhdessä harrastuksia tuottavien tahojen kanssa.

Mahdollistajat ja edellytysten luoajat

Aktiivinen kansalaisyhteiskunta

Järjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rooli terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä tunnustetaan laajalti ja järjestöjen osaamista hyödynnetään esimerkiksi koulutuksessa ja vertaistuen tarjoamisessa. Aktiivinen kansalaisyhteiskunta toimii; esimerkiksi **osallistava budjetointi** on käytössä laajasti. **Eri väestö- ja ikäryhmiä sekä heitä edustavia järjestöjä ja muita toimijoita kuullaan ja otetaan mukaan valmisteluun ja päätöksentekoon.** Valtio turvaa osaltaan kansalaisyhteiskunnan toimintaresursseja. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden (kuten järjestöjen) kautta jokaisella on mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen, joka vähentää yksinäisyyttä ja lisää yhteisöllisyyttä ja merkityksen tunnetta.

Väestönkehitys ja maahanmuutto

Kestävä väestökehitys erityisesti maahanmuuttoa lisäämällä ja hyvän kotoutumisen mahdollistamalla *turvaa* hyvinvointivaltion tulevaisuutta, kun ikärakenne on muuttumassa. Suomessa työskentelevien siirtotyöläisten oikeudet on turvattava ja niiden toteutumista on valvottava. Kestävää väestönkehitystä on turvattava myös tukemalla kulttuurista ja kielellistä koheesiota ja syntyvyyttä.

Rakenteellisen rasismien, syrjinnän ja väkivallan vähentäminen

Kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista käytöstä ehkäistään ja niihin puututaan sekä ennaltaehkäistään varhaiskasvatuksessa, kouluissa, oppilaitoksissa ja työpaikoilla sekä harrastus- ja vapaa-ajantoiminnassa. Perus- ja ihmisoikeudet, mukaan lukien vammaisten oikeudet, turvataan esim. esteettömyys- ja ihmisoikeuskoulutusta järjestetään ja fyysisistä esteettömyyttä parannetaan. **Rauhankasvatusta ja väkivallattomuuteen kasvattamista** tehdään. **Hyvän mielen kunta -tarkistuslistat ja Kaiku-kortit** on otettu käyttöön kunnissa. Rakenteelliseen syrjintään liittyy myös esimerkiksi työ- ja opiskelualojen segregaaation kaventaminen: monikulttuurisuusosaamisen lisääminen, vaikuttava ja yhdenvertainen opinto-ohjaus ja tietoisuuden lisääminen monikulttuurisuuden hyödyistä ovat keinoja. **Ennaltaehkäistään ja torjutaan naisiin sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, vammaisiin, ikäihmisiin ja etnisiin vähemmistöihin kohdistuvaa väkivaltaa** ja vihapuhetta aktiivisesti ja tunnistetaan väkivaltaa kokeneet sekä tarjotaan heille apua. **Turvakotipaikka** on tarjolla jokaiselle sitä tarvitsevalle. Päihdekulttuuriin on vaikutettu siten, ettei päihdeiden käyttö ole houkuttelevaa, hoitoonpääsyä on helpotettu ja että päihdehaitat vähenevät. Sosiaali- ja terveystalveissa tunnistetaan rikoksia tehneet erityisryhmänä ja pyritään uusintarikollisuuden ehkäisyyn.

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään laajasti, alkaen varhaiskasvatuksesta. Sukupuolinerkkökulma valtavirtaistetaan pysyväksi osaksi valmistelua ja päätöksentekoa. **Palkka-avoimuutta edistetään** kuntien, valtion kuin yksityisen ja kolmannen sektorin työpaikoissa, jotta palkkaeroja saadaan kavennettua. **Lainsäädäntöä muutetaan vähemmistöjen oikeuksia tukevaksi ja turvaamiseksi. Palkattoman hoivatyön jakautumista** nykyistä tasapuolisemmin tuetaan eri keinoin. Jokaisen oikeudesta fyysiseen koskemattomuuteen pidetään kiinni.

Lasten oikeuksien edistäminen, ylivaalikautisen lapsistrategian toimeenpano.

Parlamentarisesti valmisteltu ylivaalikautinen lapsistrategia tukee tämän muutosalueen toimeenpanoa. Strategiassa linjataan haavoittuvassa asemassa olevien lasten huomioimisesta yhteiskunnassa. Lapsistrategian visiona on Suomi, jossa lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla.

Hyvinvointitalousajattelu kytkee ”Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus” muutosalueen elementit toisiinsa. Hyvinvointitalousajattelun kautta tämä muutosalue kytkeytyy myös ”Hyvinvointia edistävä talous, ja työ sekä kestävä kulutus” muutosalueeseen.

1.4 Hyvinvointia edistävä ruokajärjestelmä

1.4.1 Visio ja muutostavoitteet

Tämä teema määrittyi muutosalueeksi, koska ruokajärjestelmä vaikuttaa luonnonvarojen käyttöön, ilmastoon, ympäristökuormaan, maankäyttöön, luonnon monimuotoisuuteen sekä ihmisten ja eläinten terveyteen ja hyvinvointiin. Se kytkeytyy vahvasti mm. energiajärjestelmään ja kiertotalouteen.

Tämä muutosalue kytkeytyy erityisesti Agenda2030 toimintaohjelman Suomelle haasteellisiin ruoan ja elintarviketuotannon ja -järjestelmän kestävyteen (ml. hävikki), luonnon monimuotoisuuteen, ilmastoon, veden käyttöön ja kulutukseen, luonnonvarojen kulutukseen liittyviin tavoitteisiin ja alatavoitteisiin.

Toimikunta määritteli tiekarttatyössä **muutosalueen vision seuraavasti:**

”2030-luvulla suomalainen ruokajärjestelmä tarjoaa kokonaiskestävästi, kilpailukykyisesti ja eettisesti tuotettua, kuluttajien arvostamaa, terveellistä ja turvallista ruokaa. Suomalainen ruokajärjestelmä on kannattava, sosiaalisesti oikeudenmukainen, ilmasto- ja ympäristöystävällinen ja toimii yhden planeetan rajoissa. Ruokajärjestelmän toimijat (ml. kuluttajat) ovat yhteisöllisiä sopeutuneet ympäröivässä yhteiskunnassa, luonnossa ja ilmastossa tapahtuneisiin muutoksiin”.

Visiota konkretisoimaan toimikunta määritteli seuraavat **muutosaluetta koskevat tavoitteet:**

1. Ruokajärjestelmän haitalliset ilmasto- ja ympäristövaikutukset ovat vähentyneet ja resurssitehokkuus on kasvanut. Ruokahävikki puolitetaan vuoteen 2030⁵ mennessä.

⁵ Vertailuvuosi on vuosi 2020. Laillisesti sitova tavoite EU jäsenmaille asetetaan vuoden 2023 loppuun mennessä ja määritellään onko kyse EU:n yhteisestä tavoitteesta vai joka maalle jyvittyvä -50 % tavoite tms .

2. Suomalainen ruokajärjestelmä on kannattava ja kilpailukykyinen. Tuki- ja verotusjärjestelmä sekä julkiset hankinnat edistävät kokonaiskestävyyttä ruokajärjestelmässä
3. Suomalaiset syövät ravitsemussuositusten mukaan, ja ravitsemussuositukset ovat linjassa yhden planeetan kestävyystavoitteiden kanssa. Ruokaympäristö ja erityisesti joukkoruokailu edistää kestävä ja terveellisen ruokavalion mukaan syömistä. Jokaisella on mahdollisuus syödä terveyden ja ympäristön kannalta hyvin.
4. Ruokaturvallisuus ja ruokaturva ovat edelleen maailman parhaita ja perustuvat kotimaiseen tuotantoon ja kotimaisiin resursseihin kuten raaka-aineisiin ja energiaan. Ruokajärjestelmässä hyödynnetään kestävästi muitakin suomalaisen tuotanto- ja toimintaympäristön vahvuuksia kuten mittavia vesivaroja.
5. Suomalaisen ruokajärjestelmän innovaatioiden avulla Suomen ympäristökädenjälki on kasvanut globaalisti. Kestävän ruokajärjestelmän tutkimusta ja innovaatioita tuetaan, ja niiden avulla parannetaan myös globaalia ruokaturvaa.

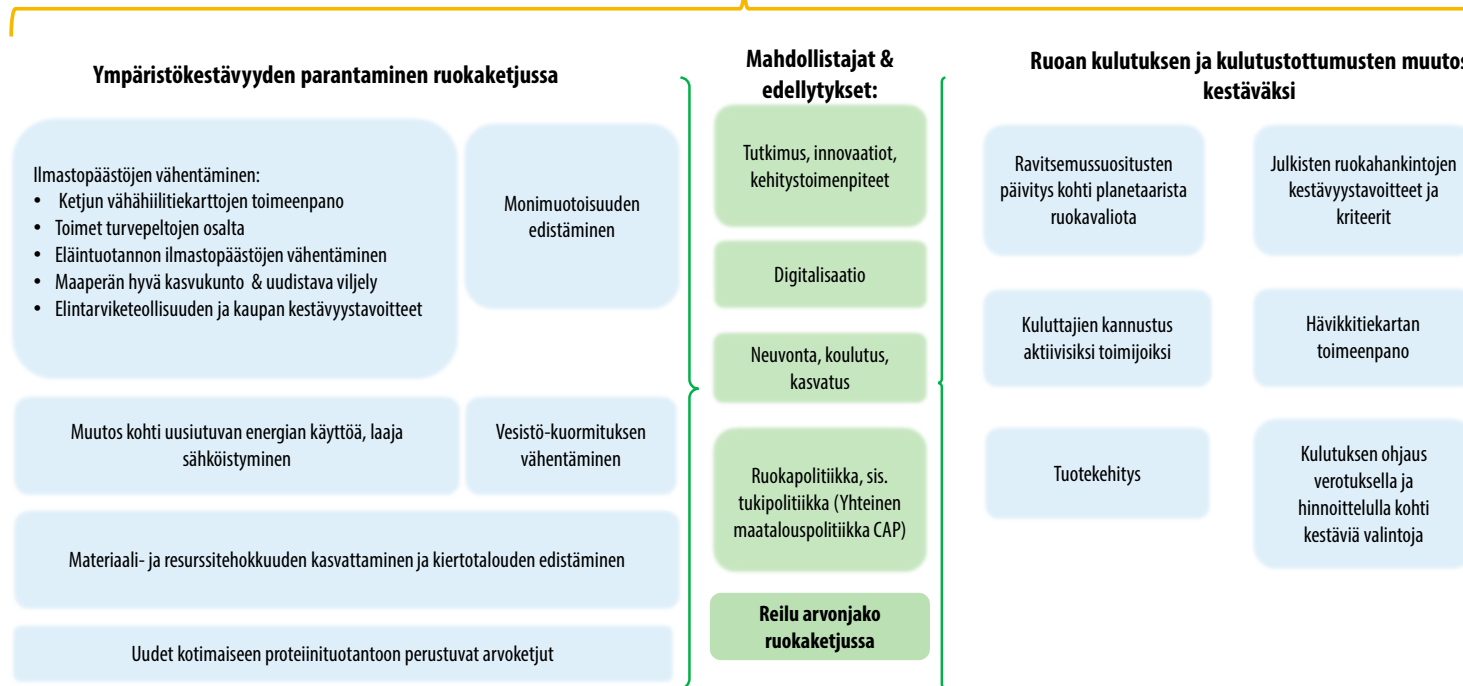
1.4.2 Näin muutos tapahtuu

Muutos kohti visiota ja tavoitteita tapahtuu toimikunnan mukaan siten, että kestävä ja hyvinvointia tuottavan ruokajärjestelmän mahdollistamiseksi tarvitaan muutoksia sekä tuotannon että kulutuksen kestävyden parantamiseksi. Muutosta ovat mahdollistamassa tutkimus ja kehitys, innovaatiot ja investoinnit, digitalisaatio sekä neuvonta, koulutus ja kasvatus.

Hyvinvointia edistävä ruokajärjestelmä

NÄIN MUUTOS TAPAHTUU:

Ympäristökestävyyden parantaminen ruokaketjussa

Ruokajärjestelmän ympäristökestävyyden parantaminen on kaikkien ruokaketjun toimijoiden yhteinen asia. Negatiivisten ympäristövaikutusten pienentämisessä erityisesti ilmastopäästöjen vähentäminen, ravinteiden ja materiaalien kiertotalous, ja vesistökuormituksen hallinta (rehveityminen) sekä luonnon monimuotoisuuden lisääminen ovat keskeisiä tavoitteita. Alkutuotannon osuus ympäristövaikutusten synnyssä on merkittävä biologisten prosessien ja panosten käytön vuoksi.

Ilmastopäästöjen vähentäminen

Koko ruokajärjestelmän ilmastohaasteisiin haetaan ratkaisuja **vähähiilitiekarttojen** toimia toteuttamalla. Vähähiilitiekarttoja, jotka liittyvät kestävään ruokajärjestelmään, on tehty ainakin maatalouden, elintarviketeollisuuden, kaupan alan sekä matkailu- ja ravintola-alan toimesta. Näiden lisäksi ruokajärjestelmään liittyy mm. energiateollisuuden, teknologiateollisuuden, liikenteen ja logistiikan sekä bioenergia-alan vähähiilitiekarttojen toimeenpano. Lisäksi päivittäistavarakaupan ja **elintarviketeollisuuden kestävyystavoitteet** ja laatu- ja vastuullisuusjärjestelmät ohjaavat vahvasti alkutuotannon toimia ympäristökestävyyden saavuttamiseksi. Ruokajärjestelmän ilmastopäästöjä sekä -ratkaisujen vaikutuksia mitataan globaalisti ja Suomen oloissa.

Suurin osa ruoan ilmastovaikutuksista syntyy maaperästä tai suoraan eläimistä. Maatalouden ilmastopäästöistä yli puolet syntyy turvemaiden viljelystä; suurimmat ja nopeimmat vähennykset olisikin mahdollista saada turvepeltojen osalta. Tämä tarkoittaa **laajan toimenpidevalikoiman toteuttamista turvepeltojen** osalta: pellonkäytön viljelyteknisten ratkaisujen lisäksi mm. huonotuottoisten turvemaiden viljelyn lopettamista, turvepeltojen ennallistamista, kosteikkoviljelyä ja lohkojen metsitystä. Lisäksi tarvitaan ratkaisuja, joilla vähennetään tarvetta uusien turvepeltojen raivauksille. Myös **eläintuotannon ilmastopäästöjä on vähennettävä**. Eläintuotannon ilmastopäästöjen vähentämisen keinoja ovat mm. monivuotisten nurmien hiilensidontapotentiaali, eläinjalostus, rehujen ja ruokinnan kehittäminen, lannan varastointi ja hyödyntäminen sekä eläinlääkinnän tuotoksen parantaminen edelleen. Kalankasvatuksen osalta mm. vettä ja ravinteita tehokkaasti hyödyntävät menetelmien ja teknologioiden edistäminen.

Siirtymä kohti kasvisvoittoisempaa ruokavaliota ja kasviproteiinin kysynnän kasvu vaikuttaa kotimaisen alkutuotannon ja jalostavan teollisuuden tuotantorakenteeseen. Nurmenviljely monipuolistuu viherlannoitus- ja biokaasunurmilla sekä muiden viljelykasvien viljely lisääntyy. Tällöin on pidettävä huoli **viljelykierroista, monipuolisesta kasvivalikoimasta ja maaperän kasvukunnosta**, jolle optimaalinen kasvintuotannon ja karjatalouden tasapaino luo edellytykset.

EU:n yhteinen maatalouspolitiikka (CAP) ja kansallinen suunnitelma mahdollistaa ja ohjaa ympäristölle ja ilmastolle suotuisten toimien toteuttamista alkutuotannossa. CAP:n

lisäksi tarvitaan myös muita rahoitusinstrumentteja esim. EU:n oikeudenmukaisuusrahoitusta, jotta huolehditaan myös muutoksen oikeudenmukaisuudesta.

Monimuotoisuuden edistäminen

Monimuotoisuuden turvaamisen osalta monet EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteet liittyvät ruoantuotantoon ja pelto- ja laidunympäristöön. Monimuotoisuustavoitteiden saavuttaminen vaatii tuekseen panostuksia mm. biologisen kasvinsuojelun kehittämiseen, perinneympäristöjen suojeluun, täsmälannoituksen ja kierrätyslannoitteiden käytön edistämiseen ja tutkimusta esim. biodiversiteetin mittaamisen kehittämiseen ja huomioimiseen jalanjälkilaskennoissa. Monimuotoisuuden huomioiminen alkutuotannon lisäksi mm. jalostavan teollisuuden kestävyystavoitteissa ja ohjelmissa on tärkeää.

Vesistökuormituksen vähentäminen

Vesistökuormituksen vähentämisen osalta maaperän kuntoon ja maan vesitalouteen liittyvät toimenpiteet ja investoinnit ovat avainasemassa. Vesistökuormituksen lisäksi **veden käyttö** tulee olla ympäristön kannalta kestävää sekä sosiaalisesti ja kulttuurisesti oikeudenmukaista. **Vesivastuullisuutta** tulisi toteuttaa koko ruokajärjestelmässä ja läpi arvoketjujen; tässä mm. vapaaehtoiset Vesivastuusuositukset ovat konkreettinen väline.

Muutos kohti uusiutuvien energioiden käyttöä, laaja sähköistyminen

Kotimainen ruoan tuotantoketju on riippuvainen tuontienergiasta, joka on pitkälti uusiutumaton. Muutos kohti **kotimaisen uusiutuvan energian tuotantoa ja käyttöönottoa** vaatii investointeja, politiikkaohjausta ja tutkimusta hajautettujen tuotantosysteemien (energian tuottajina alkutuotanto, jalostajat, kauppa miksei kuluttajakin) luomiseksi. Ketjun toimijoiden yhteistyö, viljelijäverkostot ja parhaiden käytänteiden jakaminen korostuvat. Koko **ruokaketju sähköistyy** nopealla vauhdilla eli sähkön tuotannon varmistaminen tulee olemaan tärkeää. Alkutuotannon osalta **biokaasun tuotannolla** on merkitystä myös ravinnekierron edistämisen ja lannan hyödyntämisen osalta.

Materiaali- ja resurssitehokkuuden kasvattaminen ja kiertotalouden edistäminen

Koko ruokajärjestelmän **materiaali- ja resurssitehokkuuden kasvattaminen ja kiertotalouden edistäminen** ovat kokonaisuus, jota toteutetaan tällä hetkellä mm. vapaaehtoisten sopimusten (elintarvikealan materiaalitehokkuuden sitoumus ja energiatehokkuussopimukset), tilatason katselmusten sekä Hävikki -tiekartan toimeenpanon avulla. Sivuvirtojen hyödyntäminen ja siihen liittyvä tutkimus ja uudet innovaatiot ja teknologiat, sekä pyrkimys parempaan omavaraisuuteen tuotantopanosten käytössä lisäävät tehokkuutta sekä myös huoltovarmuutta (ruokaturvaa) ja tuotannon kannattavuutta. Uusiutuvan energian käytöllä ja resurssienkäytön tehokkuudella vaikutetaan ilmastopäästöihin ja luodaan ilmastokestävyttä.

Uudet kotimaiseen proteiinin tuotantoon perustuvat arvoketjut

Kotimaiseen kasvi- (ja kala-) proteiiniin perustuvien **uusien arvoketjujen luominen** (viljelijät, teollisuus, kauppa) sekä suotuisat tukipoliittiset ratkaisut edesauttavat koko elintarvikeketjun kannattavuuden kasvua. Koulutus- ja neuvontajärjestelmää kehitetään niin, että se tukee siirtymää ja varmistaa arvoketjujen kannattavuuden.

*Huolehtimalla koko arvoketjun ympäristö- ja sosiaalisten vaikutusten hallinnasta ja todentamisesta turvataan suomalaisen ruoan markkinoille pääsyä ja kilpailuetua markkinoilla sekä turvataan **elintarvikeketjun kannattavuutta**.*

Ruoan kulutuksen ja kulutustottumusten muutos kestäväksi

Ravitsemussuositusten päivitys kohti planetaarista ruokavaliota

Myös kulutusta ja kulutustottumuksia täytyy muuttaa. **Ravitsemussuositusten päivittäminen** ja **ravitsemustottumusten muutokset** kohti planetaarista ruokavaliota (kasvisvoittoisempaa kulutusta ja lihan kulutuksen vähenemistä) ovat tarvittavia toimenpiteitä, jotta ruoan kulutus- ja kulutustottumukset muuttuisivat kestävimiksi ja terveellisimmiksi. Julkisten hankintojen rooli ravitsemussuositusten toteuttajana on merkittävä. Ravitsemussuosituksia toteutettaessa ja julkisia ruokapalveluita tuotettaessa tulisi ottaa huomioon paikallisten ruokajärjestelmien vahvuudet ja erityispiirteet sekä ruokakulttuuri.

Julkisten ruokapalveluiden ja –hankintojen kestävyystavoitteet ja kriteerit

Julkisille elintarvike ja ruokapalveluhankinnoille on kansallisessa hankintastrategiassa tavoitteet ja kriteereitä on kehitetty ja niitä päivitetään. Em. tavoitteet ja kriteerit tulee ottaa julkisissa ruokapalveluissa laajaan käyttöön. Hankintojen kestäväyttäminen lisää tiedon tarvetta mm. merkintöjen kehittämiseksi (teollisuus, kauppa, merkintöjä hallinnoivat tahot). Myös yksityisillä toimijoilla (mm. ravintolat) on merkittävä rooli kestävien tarjoomusten edistämässä.

Hävikkitiekartan toimeenpano

Hävikki -tiekartan toimenpiteiden toteuttaminen edesauttaa kuluttajan tuottaman hävikin vähentämistä.

Kuluttajien kannustus aktiivisiksi toimijoiksi

Kuluttajia kannustetaan aktiivisiksi toimijoiksi edistämällä kotitalousopetusta, koulu- ja aikuisten kuluttaja- ja ruokakasvatusta osana oppimisympäristöjen toimintakulttuuria sekä neuvontaa. Vastuutahona ovat varhaiskasvatus, koulut ja oppilaitokset, jotka tekevät yhteistyötä kotien sekä muiden julkisten toimijoiden, yleishyödyllisten yhteisöjen ja yritysten kanssa. Menetelmiä ja aktiviteetteja kehitetään kasvatusta ja koulutustoimijoiden sekä järjestöjen ja neuvonnan perustehtävän ja niiden välisen yhteistyön osana.

Tuotekehitys

Tuotekehityksen avulla (jalostajat, kauppa, matkailu-, ravintola ja vapaa-ajan palvelualan toimijat) luodaan kestävä, terveellistä ja maistuvaa syötävää eri kuluttajaryhmille. Tuotekehityksessä hyödynnetään myös paikallista ruokaperinnettä. Tueksi tarvitaan investointeja, innovaatioita, markkinointiviestintää ja kampanjoita koko elintarvikeketjussa sekä mm. matkailu- ja ravintola-alalla.

Kulutuksen ohjaus verotuksella ja hinnoittelulla kohti kestäviä valintoja

Verotuksella ja hinnoittelulla voidaan ohjata kulutusta kohti kestäviä valintoja, jotka ovat myös terveellisiä. Kaikilla tulisi olla varaa syödä terveellistä ja kestävästi tuotettua ruokaa. Myös koko ruokaympäristön tulisi tukea kestäviä ja terveellisiä ruokailutottumuksia. Huomiota tulisi kiinnittää esimerkiksi lapsille suunnattuun epäterveellisten ruokien mainontaan ja esimerkiksi epäterveellisten tuotteiden sijoitteluun kaupoissa.

Reilu arvonjako ruokaketjussa

Reilu arvonjako ruokaketjussa edistää sosiaalista ja ekologista kestävyyttä. Kestävä hinnanmuodostus ja arvonjaon oikeudenmukaisuuden edistäminen edellyttävät koko elintarvikeketjun läpinäkyvyyttä ja neuvotteluasemien tasavertaisuutta sekä tiivistä yhteistyötä toimijoiden kesken (tuottajat, teollisuus, kauppa, kuluttaja).

Tutkimus, innovaatiot, investoinnit sekä digitalisaatio ja koulutus mahdollistajana

Edellä mainittujen **muutosaskelien toteuttamisen mahdollistajina ovat tutkimus, innovaatiot ja kehitystoimenpiteet**. Kehittämällä terveellisiä ja kestäviä elintarvikkeita suomalaisista proteiinilähteistä voidaan tyydyttää kotimaista kysyntää, luoda myös uusia vientituotteita ja parantaa proteiiniomavaraisuutta. Tarvitaan kokonaan uusia arvoketjuja (tutkimus, kannattavuus), tuotekehitystä (jalostajat, kauppa- omat merkit) kiertotalousratkaisujen kehittämistä ja laajaa käyttöönottoa. Tämä edellyttää TKI -panostuksia, investointien osalta uusia rahoitusinstrumentteja (mm. yksityiset sijoitusrahastot) sekä tutkimusrahoituksen varmistamista.

Digitalisaatio on yksi työkalu muutoksen toteuttamiseen. Älymaatalouden toteuttaminen ja älykkään ruokaketjun rakentamisessa keskiössä on Digital Europe ohjelman toteutus. Datan ja digitaalisten ratkaisujen merkitys kasvaa entisestään. Tärkeänä kysymyksenä on ruokaketjussa tuotetun datan jakamisen pelisäännöt. Tuotettua dataa voidaan hyödyntää muun muassa elintarvikkeiden turvallisuuden, ympäristökestävyyden, aitouden ja jäljitettävyyden seuraamiseen koko ruokajärjestelmän osalta. Digitalisaatioon liittyvä teknologia on myös vientituote.

Neuvonnalla, koulutuksella ja kasvatuksella on tärkeä rooli tutkimustiedon viemisessä käytäntöön. Koulutus- ja neuvontajärjestelmää kehitetään vastaamaan muutostarpeisiin.

Koulutus ja neuvonta vahvistavat ruokaketjun toimijoiden inhimillistä pääomaa. Kampanjat, tuote- ja muu markkinointiviestintä (järjestöt, kauppa, teollisuus) ovat keinoja lisätä kuluttajainformaatiota. Hyvät käytänteet, verkostot, pilotit ja yhteistyö ketjussa on olennaista muutosten läpiviennissä sekä tutkimushankkeiden ja tiedon siirron osalta.

1.5 Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö

1.5.1 Visio ja muutostavoitteet

Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö määrittyi muutosalueeksi, koska luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen vaarantaa niin luonnon kuin ihmisenkin hyvinvoinnin. Suomessa luonnon monimuotoisuuden köyhtymistä ei ole saatu pysäytettyä huolimatta kansallisista ja kansainvälisistä tavoitteista sekä jo tehdyistä panostuksista luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen. Luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen juurisyyt ovat väestönkasvu ja lisääntynyt kulutus, jotka ovat johtaneet muun muassa intensiiviseen maankäyttöön ja ilmastonmuutokseen. Monimuotoisuuden kannalta on olennaista, kuinka kulutustottumukset ja tuotantotavat kehittyvät maailmanlaajuisesti mukaan lukien Suomessa.

Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö kytkeytyy erityisesti Agenda2030 toimintaohjelman Suomelle haasteellisiin tavoitteisiin ja al-tavoitteisiin, jotka koskevat makean veden ja vesistöjen ekosysteemejä ja niiden kestäväää käyttöä, metsien kestäväää hoitoa, luonnon monimuotoisuutta, biodiversiteetin suojelua ja integroimista suunnitteluun sekä kestävien ruokajärjestelmien varmistamista.

Tiekartan valmistelun alkuvaiheessa toimikunta määritteli **muutosalueen vision seuraavasti:**

”2030-luvulla metsien, vesien ja maan käyttö ovat kestäväällä hiilineutraaliutta, bio- ja kiertotaloutta ja luonnon monimuotoisuutta tukevalla pohjalla, ja luonnon tilan kehitys on saatu elpymisuralle. Suomalaisilla on laaja tietopohja luonnosta ja Suomessa on hyvät toimintaedellytykset luonnon ja ihmisen hyvinvointia tukeville innovatiivisille käytännöille, osaamiselle ja koulutukselle. Panostukset tutkimukseen, kehitykseen ja innovaatioihin tukevat tätä. Luonnon monimuotoisuutta, hiilineutraaliutta ja ilmastonmuutokseen sopeutumista tukevat periaatteet ja käytänteet on integroitu osaksi kaikkea julkista päätöksentekoa. Vihreä siirtymä on toteutettu taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväällä tavalla. Monimuotoisuutta ja luonnonvarojen kestäväää hoitoa ja käyttöä on edistetty eri tahojen yhteistyöllä mm. kehittämällä uusia välineitä

yhteensovittaa ja edistää luonnon monimuotoisuuden suojelun ja eri toimintojen rinnakkaista olemassaoloa, poissulkevuu den ja vastakkainasettelun sijaan.”

Visiota konkretisoimaan toimikunta määritteli seuraavat **muutosaluetta koskevat tavoitteet**:

1. Luonnon monimuotoisuutta edistetään kokonaisvaltaisesti kestävy yden eri näkökulmat huomioiden julkisessa päätöksenteossa. Kansallista siirtymää toteutetaan yhdessä alueellisten ja sektorikohtaisten toimijoiden kanssa, ja tavoitteet ja toiminta ovat laajasti hyväksyttäviä. Ympäristökasvatusta ja kansalaisten luontotietoisuutta on lisätty ja tiedotuskampanjat, selvitykset ja hankkeet tukevat bio- ja kiertotaloutta, hiilineutraaliutta, ravinteiden kierrätystä, luonnonsuojelua, alueellista monimuotoisuutta ja asukkaiden lähiluontokokemuksia. Myös monimuotoisuuteen, hiilineutraaliuteen ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen liittyvän koulutuksen ja tutkimuksen toimintaedellytykset on turvattu.
2. Monimuotoisuusnäkökohdat huomioidaan muiden kestävyysnäkökulmien ohessa kaikessa alueiden ja maankäytön suunnittelussa. Maankäytön muutoksen kompensatio huomioidaan isoja hankkeita arvioitaessa (mm. infrastruktuuri, kaivostoiminta, tehtaat). Metsäkatoa on minimoitu ja hiiltä sidotaan ja varastoidaan metsiin ja maaperään monimuotoisuus- ja vesistönäkökulmat huomioiden (mm. luonnonhoito). Ravinnepäästöjä vesistöihin hillitään alueellisten vesienhoitosuunnitelmien mukaisesti.
3. Luonnon monimuotoisuutta turvaavien toimien, kuten esimerkiksi suojeluohjelmien, riittävyys ja jatkuvuus varmistetaan ja niiden pinta-alaa on nostettu kansainvälisten sopimusten mukaisesti, ja alueiden kytkeytyneisyyttä on vahvistettu yhteistyössä maanomistajien kanssa. Olemassa olevien suojeluohjelmien (Metso, Helmi) rahoitusta on laajennettu ja on otettu käyttöön uusia vaikuttavia ja kustannustehokkaita vapaaehtoisuuteen perustuvia toimia luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi. Lisäksi monimuotoisuutta edistetään muilla vaikuttavilla keinoilla kuten luonnonhoidolla.

1.5.2 Näin muutos tapahtuu

Toimikunnan asettama visio ja tavoitteet saavutetaan käyttämällä johdonmukaisesti ja kattavasti hyväksi julkisen ohjauksen laajaa keinovalikoimaa sekä vahvistamalla ilmastonmuutoksen hillintää ja sopeutumista sekä monimuotoisuutta ja maan käyttöä koskevaa tietoa, osaamista ja koulutusta. Metsien, vesien ja maan käyttöä ohjaavat ja siitä päättävät monet eri tahot yhteiskunnassa. Tarvitaan kaupunkien ja kuntien, elinkeinoelämän, poliittisten päätöksentekijöiden ja maanomistajien vahvaa ja yhteistä sitoutumista.

Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö

NÄIN MUUTOS TAPAHTUU:

Julkisen ohjauksen keinovalikoiman kattava ja johdonmukainen käyttö

Lainsäädäntö

- Monipuoliset, joustavat ja riittävät suojelutoimet
- Läpileikkaava monimuotoisuusnäkökulma lainsäädäntötyössä
- Monitavoitteisuuden vahvistaminen maankäytön suunnittelussa

Julkisten hankintojen kehittäminen ja ohjaaminen niin että monimuotoisuusvaikutukset huomioidaan hankinnoissa.

Kannustimet

- Helmi- ja Metso -ohjelmien jatkaminen
- muut vapaaehtoisuuteen perustuvat keinot, kuten ekologinen kompensatio
- Elinkeinoelämän tukien säännöllinen ja järjestelmällinen tarkastelu
- Digitalisaatio ja paikkatieto

Tuki kunnille, selkeät ja johdonmukaiset ohjausmekanismit ja säädösympäristö

Yhteinen sitoutuminen

Kaupunkien ja kuntien sitoutuminen

- monimuotoisuuden ja hiilineutraalisuuden vahva huomiointi alueellisessa päätöksenteossa (mm. kaavoitus, liikenne, rakentaminen)

Elinkeinoelämän roolin ja sitoutumisen vahvistaminen

- Toimialojen kestävyden tiekartat
- Toimialojen vastuullisuusohjelmat -> vaikutus alkutuotantoon

Parlamentaarinen sitoutuminen ja keskusteleva toteutus

Tiedon, osaamisen ja koulutuksen vahvistaminen

Monimuotoisuuden tilan ja vaikutusmekanismien tutkimus ja tutkittuun tietoon perustuva päätöksenteko
Luontopääoman arvottaminen

Maankäytön vaikutuksia ja erilaisten käyttötapojen monimuotoisuus- ja ilmastovaikutuksia koskevan tutkimuksen vahvistaminen (mm. metsät, maatalousalueet, vedet, kaavoitus)

Kestävää kehitystä edistävä koulutus ja ympäristökasvatuksen vahvistaminen

Julkisen ohjauksen keinovalikoiman kattava ja johdonmukainen käyttö

Monimuotoisuuden turvaaminen edellyttää **monipuolisia, joustavia, vaikutuksiltaan kustannustehokkaita ja riittävän laajoja toimenpiteitä**. Monimuotoisuuden vahvistaminen ja hiilineutraalisuuden tavoittelu tulisi huomioida läpileikkaavina tavoitteina kaikessa lainsäädäntötyössä. Lainsäädännön nojalla tapahtuvan suojelun ohella **maankäytön suunnittelussa tulisi vahvistaa monitavoitteisuutta**, jotta maankäytön erilaiset vaikutukset esim. lajien suojeluun, metsien kestäväan käyttöön, biotalouteen sekä elinympäristöjen tilaan tulevat huomioiduiksi päätöksenteossa. Eri elinympäristöjen luonnonhoito- ja ennallistamistoimet ja kulttuuriympäristön kestävä kehittäminen tukevat osaltaan monimuotoisuuden vahvistumista ja monimuotoisuuden edellytysten säilymistä. **Luonnonympäristöjen, rakennettujen ympäristöjen ja kulttuuriympäristöjen väliset yhteydet tulee tunnistaa** ja ottaa läpäisevästi huomioon mm. kaavoituksessa ja rakentamisessa.

Lainsäädännön ja muun velvoittavan ohjauksen rinnalla tulisi jatkaa ja vahvistaa olemassa olevia ja toimiviksi todettuja **kannustimia ja vapaaehtoisen suojelun, luonnonhoidon ja ennallistamisen käytäntöjä** ja malleja, kuten Helmi- ja Metso-ohjelmia. Vapaaehtoisen suojelun ja luonnon monimuotoisuuden edistämisen keinoja olisi myös syytä laajentaa, ja mm. laatia vapaaehtoisen kompensaation mallille sen kokonaisuhyödyt varmistavat pelisäännöt. Luonnon monimuotoisuuden mittareita ja sen taloudellisen arvon määrittämistä tulisi kehittää, jotta monimuotoisuus voidaan ottaa paremmin huomioon julkisen talouden suunnittelussa ja vaikutusten arvioinnissa. Digitalisaation ja paikkatiedon mahdollisuuksia tulee hyödyntää monimuotoisuuden edistämässä sekä ilmastonmuutoksen hillinnässä ja siihen sopeutumisessa.

Elinkeinoelämän tukien vaikutuksia ilmastoon ml. kädenjälkeen, monimuotoisuuteen sekä kansainvälisen kilpailukykyyn on tarkasteltava säännöllisesti ja järjestelmällisesti. Tukia ja verotusta tulee tarpeen mukaan kohdentaa uudelleen tavalla, joka vähentää haitallisia ja lisää positiivisia vaikutuksia.

Julkisilla hankinnoilla on mahdollista tukea hiilineutraalisuuden toteutumista ja monimuotoisuuden vahvistamista. Julkisten hankintojen vaikutusta monimuotoisuuteen tulisi selvittää lisää, ja julkisten hankintojen hankintaohjeistusta ja hankintaosaamista vahvistaa niin, että hankinnoilla pystytään synnyttämään positiivisia (kädenjälki) vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen.

Kunnat ja kaupungit ovat keskeisessä roolissa metsien, vesien ja maan käyttöä koskevassa alueellisessa päätöksenteossa ja ohjauksessa. Valtion tulisi varmistaa kunnille riittävä tuki tulokselliselle monimuotoisuus- ja hiilineutraalisuustyölle. Tulisi myös varmistaa, että kuntien ja valtion väliset ohjausmekanismit ja säädösympäristö tukevat kuntien työtä.

Tiedon, osaamisen ja koulutuksen vahvistaminen

Monimuotoisuuden tilan ja vaikutusmekanismien tutkimus ja tutkittuun tietoon perustuva päätöksenteko on edellytys monimuotoisuuden ja hiilineutraalisuuden edistämiseksi. Hyvän ekologisen tilan ja monimuotoisuustavoitteiden saavuttaminen eri elinympäristöissä ja populaatioissa kuten metsissä ja vesistöissä sekä yhteys ihmisten hyvinvointiin, kasvatukseen ja ruokaturvaan vaatii tutkimustietoa päätöksenteon tueksi. Luontopääoman arvottaminen on tärkeää toteuttaa päätöksenteon kannalta. Uusiutuvien luonnonvarojen käyttöön liittyvä tutkimus ja toisaalta ympäristön pitkäaikaisseurantojen rahoitus on varmistettava.

Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta edistävä maan käyttö edellyttää lisätiedon tuottamista ja tutkimusta **erilaisten maankäyttötapojen monimuotoisuus- ja ilmastovaiikutuksista**. Tämä on tärkeää, jotta julkisen ohjauksen keinoilla voidaan ohjata ja kannustaa monimuotoisuuden ja hiilineutraaliuden kannalta vaikuttavimpien ja kustannustehokkaimpien menetelmien käyttöön mm. maa- ja metsätaloudessa.

Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen osana myös ympäristökasvatusta tulisi vahvistaa koko koulutusjärjestelmässä varhaiskasvatuksesta alkaen. Lisäksi tulisi tukea kestävää kehitystä edistävään koulutukseen liittyvien opetussuunnitelmakirjausten toimeenpanoa siten, että opetusta annetaan mahdollisimman yhdenvertaisesti eri puolilla Suomea. Samoin tulisi vahvistaa ymmärrystä siitä, että talous on riippuvainen toimivista ekosysteemeistä. Ekososiaalisen sivistyksen käsitettä käytetään yhtenä työkaluna. Lisäksi tulee vahvistaa tietoa ja osaamista luonnon monimuotoisuuden, rakennetun ympäristön ja ilmastomuutoksen välisistä suhteista.

Alkaneella **kestävän kehityksen ja vihreän siirtymän kehittämishjelmalla** (2022-2023) vahvistetaan ammatillisen koulutuksen siirtymä kohti hiilineutraaliutta ja kestävää tulevaisuutta. Tavoite on laatia ammatillisen koulutuksen kestävyystiekartta, joka raamittaa paikallisten tavoitteiden ja toimenpiteiden määrittelyä.

Yhteinen sitoutuminen

Kunnat ja kaupungit voivat mm. kaavoituksen, liikennesuunnittelun sekä rakentamisen kautta merkittävästi vaikuttaa monimuotoisuuden ja hiilineutraaliuden toteutumiseen alueellisesti. Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö edellyttää sekä kuntien ja kaupunkien vahvaa sitoutumista, että riittävää tukea hiilineutraalisuutta ja monimuotoisuutta vahvistavien ratkaisujen ja toimintatapojen omaksumiseksi. Kunnilla ja kaupungeilla on merkittävä vastuu ja haastava tehtävä erilaisten maankäyttöön kohdistuvien tarpeiden yhteensovittamisessa, ja selkeän, läpinäkyvän ja ennustettavan päätöksenteon ja toimintaympäristön varmistamisessa.

Elinkeinoelämä voi aktiivisesti tukea monimuotoisuuden ja hiilineutraaliuden toteutusta omassa toiminnassaan. Toimialojen vähähiilisyystiekartat ovat osoittaneet vapaaehtoisen ja toimijälähtöisen suunnittelun toimivuuden. Vähähiilisyystiekarttojen päivityksen yhteydessä tulisi tarkastella monimuotoisuusnäkökulman sisällyttämistä tiekarttoihin, tai erillisten toimialakohtaisten tiekarttojen laatimista luontovaikutusten tunnistamiseksi luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseksi. Myös toimialojen vastuullisuusohjelmat ovat osoittautuneet hyväksi tavaksi tarkastella ja vahvistaa toimialan monimuotoisuus- ja hiilineutraaliustyötä.

Monimuotoisuus, hiilineutraalius ja maankäyttö liittyvät useisiin valmistelussa oleviin strategioihin ja lakeihin (mm. kaivoslaki, luonnonsuojelulaki, ilmastolaki, metsästrategia). Lakien monimuotoisuus- ja hiilineutraaliusvaikutuksia tulisi tarkastella systemaattisesti osana lakien valmistelua ja niiden käsittelyä eduskunnassa. Tarvitaan vahva **parlamentaarinen sitoutuminen** monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttämiseksi ja tämän tavoitteen huomioimiselle kaikessa päätöksenteossa.

1.6 Kestävä energiajärjestelmä

1.6.1 Visio ja muutostavoitteet

Tämä teema määräytyi muutosalueeksi, koska energiassektori muodostaa noin 75% Suomen kasvihuonekaasupäästöistä. Energiassektorin päästöistä neljännes syntyy sähkön ja lämmön tuotannosta, jonka kasvihuonekaasupäästöt ovat puolittuneet 2010-luvulla. Toinen neljännes syntyy liikenteestä, jossa päästöt eivät ole merkittävästi laskeneet. Turpeen käytöllä on merkittäviä ilmasto- ja ympäristövaikutuksia. Bioenergia on uusiutuvaa ja parantaa huoltovarmuutta, mutta silläkin on monimuotoisuusvaikutuksia. Hiilineutraaliuspyrkimyksen ohella energiajärjestelmän merkittäviä käynnissä olevia murroksia ovat uudet mahdollisuudet tuottaa ja varastoida energiaa, rakennusten energiatehokkuuden parantaminen sekä sähkön osuuden nopea kasvu energian käytössä. Energian tuotannon ja käytön muutoksilla on sosiaalisia vaikutuksia, jotka ilmenevät esim. elinkeinotoiminnan muutosten ja energian hinnan kautta. Elinkeinotoiminnan muutoksiin kytkeytyvät työllisyyden muutokset sekä työntekijöiden uudenlaiset osaamis- ja koulutustarpeet. Oikeudenmukaisen siirtymän periaatteen noudattaminen parantaa energiamurroksen sosiaalista kestävyyttä. Lisäksi kuluttajilta odotetaan aiempaa monipuolisempaa energiaosaaamista ja osallistumista.

Tämä muutosalue kytkeytyy erityisesti Suomelle haasteellisiin Agenda2030 toimintaohjelman tavoitteisiin ja alatavoitteisiin, jotka koskevat ilmastomuutoksen hillintää, luonnonvarojen kestävää käyttöä, yhtiöiden kestäviä toimintatapoja, kestävästä infrastruktuurin

kehittämistä ja uudistamista, uusiutuvan energian osuuden lisäämistä sekä turvallista ja kestävästä liikennejärjestelmästä.

Toimikunta määritteli tiekarttatyössä **muutosalueen vision seuraavasti:**

”Suomi on siirtynyt uusiutuvan ja päästöttömän energian talouteen ja pääsääntöisesti luopunut fossiilisen energian käytöstä. Sektori-integraatio, energiatehokkuuden kasvattaminen, toimivat energiemarkkinat sekä varastojen ja kulutusjoustojen kehittäminen takaavat riittävän omavaraisuuden osana eurooppalaista järjestelmää, sekä huolto- ja toimitusvarman energian Suomen kaikilla alueilla ja kaikille väestöryhmille. Suomi on proaktiivinen suunnannäyttäjä, joka tarjoaa johtavia ratkaisuja globaaleihin energia-sektorin haasteisiin, uusien teknologioiden kaupallistamiseen ja vientiin sekä kehittyvien maiden tukemiseen. Suomi kehittää jatkuvasti osaamistaan ja hyödyntää digitalisaatioon nojaavien uusien palveluiden, kansalaisten osallistumisen sekä uusimman tutkimuksen tarjoamat mahdollisuudet”.

Visiota konkretisoimaan toimikunta määritteli seuraavat **muutosaluetta koskevat tavoitteet:**

1. Suomi on luopunut energiantuotannossa ja -käytössä kokonaan kivihiilen käytöstä sekä vähentänyt merkittävästi fossiilisen öljyn ja -kaasun kulutusta, liikennekäyttö mukaan luettuna. Energiatehokkuutta ja energiansäästöä on parannettu merkittävästi. Toimet ovat vuonna 2030 puolittaneet energiajärjestelmän kasvihuonekaasupäästöt vuoteen 2020 verrattuna.
2. Tuuli- ja aurinkosähkön sekä ympäristölämmön ja geotermisen energian tuotanto on moninkertaistunut ja suurin osa energian loppukulutuksesta perustuu uusiutuvaan energiaan. Uusiutuvalla energialla tuotetaan vetyä ja synteettisiä polttoaineita.
3. Energian tuotanto ja jakelu ovat riittävän omavaraista osana eurooppalaista energiajärjestelmää ja markkinoita, ja energian siirto ja varastointi (myös lämpö) vastaavat energiantuotannon ja -käytön muuttuviin tarpeisiin.
4. Energian käyttäjän rooli joustavan energian hankinnassa kasvaa ja muuttuu suuremmissa määrin myös tuottajaksi ja varastojaksi. Yhteiskunnan osallisuus ja oikeudenmukaisuus toteutuvat kansalaisten mahdollisuuksissa osallistua aktiivisesti energiajärjestelmään.
5. Suomi on vakaa ja ennustettava ympäristö ilmastohyötyjä tuottaville investoinneille. Riittävän korkeat TKI-panostukset tukevat uusia innovaatioita ja teknologioita, ja uusien energiajärjestelmien hallinta sisällytetään osaamisen ja koulutuksen kehittämiseen.

1.6.2 Näin muutos tapahtuu

Muutos kohti visiota ja tavoitteita tapahtuu toimikunnan mukaan meneillään olevien energiamurrosta tukevien teknologiapolkujen toteuttamisen, sääntelyyn ja verotuksen uudistamisen, päästöttömän liikenteen mahdollistamisen sekä lisääntyvään innovaatio- ja TKI-tuen kautta. EU:n uuden ilmastopakettin toteuttaminen (Fit for 55) pitää sisällään suuren joukon energiamurrosta tukevia toimenpiteitä ja sen tavoitteet toimivat kirittäjänä myös Suomen kansallisessa työssä. Kestävä energiajärjestelmä vahvistaa kansalaisten yhdenvertaisuutta ja roolia myös energian tuottajina sekä varastojina. Se myös kannustaa yrityksiä jatkamaan investointeja vähähiiliseen energiajärjestelmään ja toteuttamaan omia ilmastotavoitteitaan. Energiajärjestelmän kestävyysmurroksessa tulee huomioida murroksessa olevien alojen työntekijät. Jotta murroksen sosiaalinen kestävyys voidaan taata, työntekijöille tulee turvata riittävästi koulutusta ja tukea elinkeinorakenteen ja työnkuvien muutoksiin vastaamiseksi.

Kestävä energiajärjestelmä

NÄIN MUUTOS TAPAHTUU:

EU:n 55 -valmiuspaketti vaikuttaa energiasektoriin 2020-luvulla

Meneillään olevat teknologiapolut varmistavat energiamurroksen toteutumisen

Muutokset energialähteiden käytössä:

- Tuuli- ja aurinkosähkön, ympäristölämmön ja geotermisen energian tuotanto moninkertaistuu;
- hiilen ja turpeen käyttö energiantuotannossa loppuu;
- fossiilisen kaasun ja öljyn käyttö vähenee;
- viides ydinvoimala kytketään verkkoon, vesivoimaa tehostetaan ja bioenergian määrä pysyy merkittävänä.

Muutokset energiajärjestelmissä:

- Kulutusjoustojärjestelmät ja -palvelut valtavirtaistuvat sähkössä ja lämmössä
- automaatio lisääntyy;
- Kauko- ja aluelämpöjärjestelmät uusiutuvat, sähkönsiirron kapasiteetti kehittyy

Päästötön liikenne toteutuu liikenteen infrastruktuurin uudistumisen kautta (fossiilittoman liikenteen tiekartta)

Tutkimuksen, innovaatioiden ja kuluttajien rooli

Tutkimus, kehitys- ja innovaatorahoitusta nostetaan 4 prosenttiin BKT:stä ja ohjelmat tukevat erityisesti toimialojen vähähiilisyystötä

Kuluttajien aktiivinen rooli vahvistuu mm. pientuotannossa, joustopalveluissa ja energiatehokkuus-investoinneissa

Julkinen ohjaus ja neuvonta

Energiaveron uudistaminen ja kiristyvät energiatehokkuusvaatimukset

Alue- ja kuntakohtaisten erojen yhtenäistäminen lupakäytännöissä

Aktiivinen neuvonta ja viestintä sekä ajantasaisen puolueettoman tiedon jako käyttäjille ja päätöksenteon tueksi

Vakaa ja ennustettava ympäristö ilmastohyötyjä tuottaville investoinneille

Meneillään olevat teknologiapolut varmistavat energiamurroksen toteutumisen

Muutokset energialähteiden käytössä

Hiilen, fossiilisen kaasun ja -öljyn sekä turpeen energiakäytön asemesta tuuli- ja aurinkosähkön sekä ympäristölämmön ja geotermisen energian tuotanto kasvaa merkittävästi koko 2030 luvun. Viides ydinvoimala kytketään verkkoon ja olemassa olevaa vesivoimaa tehostetaan.

Muutokset energiajärjestelmissä

Uusien ratkaisujen parantunut kilpailukyky vauhdittaa muutosta. Kulutus päässä tapahtuu suuria muutoksia: Kulutusjoustojärjestelmät ja -palvelut valtavirtaistuvat nykyisestä pilotointi- ja start-up vaiheesta sekä sähkön että lämmön kulutuksessa. Energian tuotanto omaan käyttöön yleisty. Rakennusten energiankäytön automaatio ja etähallinta yleistyvät, ja kauko- ja aluelämpöjärjestelmät uusiutuvat. Biomassan käyttö energiantuotantoon vähenee, vaikka bioenergiaa säilyy merkittävä määrä energiajärjestelmässä vuoteen 2030 asti. Biomassan riittävyyden varmistaminen ja resurssitehokas käyttö biotalouteen ja energiantuotantoon on keskeistä. Biomassan riittävyyden varmistamiseksi kehitetään polttoon perustumattomia lämmöntuotantomuotoja.

Päästötön liikenne toteutuu liikenteen infrastruktuurin uudistumisen kautta.

Tämä mahdollistaa julkisen liikenteen, erityisesti raideliikenteen, nopeuden ja tarjonnan lisääntymisen sekä henkilöautoliikenteen voimakkaan sähköistymisen latausinfra laajentuessa ja sähköautojen saatavuuden ja hintakehityksen edetessä kansainvälisesti. Päästöttömien autojen ja työkoneiden hankintaa ja liikkumista kaupungeissa edistetään hankintatuen avulla sekä poliittisin tukitoimin. Raskaalle liikenteelle sekä meri- ja lentoliikenteelle kohdistetaan uusiutuvia polttoaineita ja sähköisiä ratkaisuja, ja vahvistetaan lataus- ja jakeluinfraa. Yleistä yksityisen autoliikenteen tarvetta vähennetään kevyen liikenteen ohjelmien, joukkoliikenteen ja innovatiivisten jakelu- ja muiden palvelujen kautta.

Suomi toteuttaa omalta osaltaan EU:n ilmastopakettia (Fit for 55)

EU:n ilmastopakettiin (Fit for 55) kuuluvat lainsäädäntöehdotukset tulevat tällä vuosikymmenellä vaikuttamaan merkittävästi Suomen energiasektoriin. Lainsäädäntöehdotukset tulevat vaikuttamaan päästökauppa-, taakanjako että LULUCF-sektoreiden rakenteeseen ja nostavat merkittävästi hiilen hintaa. Paketti sisältää 12 ilmasto-, liikenne-, energia- ja verotuskysymyksiä käsittelevää lainsäädäntöehdotusta. Ilmastolainsäädännön ohjausvaikutuksen tehostamiseksi muutoksia esitetään EU:n päästökauppajärjestelmään, taakanjakoasetukseen ja maankäyttösektoria koskevaan LULUCF- asetukseen. Energialainsäädännön alalta esitetään muutoksia uusiutuvan energian direktiiviin ja energiatehokkuusdirektiiviin. Liikennelainsäädäntöä tarkistetaan vaihtoehtoisten polttoaineiden infrastruktuurin käyttöönottoa koskevan direktiivin ja henkilö- ja pakettiautojen hiilidioksidipäästönormeja koskevan asetuksen osalta. Lisäksi komissio ehdottaa energiaverodirektiivin tarkistamista. Uusia aloitteita ovat ehdotus hiilirajamekanismiksi, ehdotukset lentoliikenteen

uusiutuvien lentopolttoaineiden ja meriliikenteessä käytettävien uusiutuvien polttoaineiden edistämiseksi sekä ehdotus sosiaalisen ilmastonrahasto perustamisesta.

Tutkimuksen, innovaatioiden ja kuluttajien rooli

Tutkimus, kehitys- ja innovaatorahoitusta nostetaan 4 prosenttiin BKT:stä ja TKI ohjelmat tukevat erityisesti toimialojen vähähiilisyystyötä.

TKI rahoitusta kohdennetaan huomioiden yritysrahoitus ja korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten potentiaali. Rahoitus on mahdollisimman joustavaa sisältäen instrumentteja mm. älykkäiden ohjauksjärjestelmien, digitalisaation ja uusien teknologioiden (kuten power-to-x) tukemiseksi sekä näiden vientipotentiaalin kehittämiseksi. Uusiin avauksiin, kuten synteettisten polttoaineiden, pienydinvoiman ja hiilinegatiivisten teknologioiden demonstraatioihin suhtaudutaan avoimesti. Hyödynnetään kansainvälisten (mm. EU) TKI-ohjelmien mahdollisuuksia toiminnassa ja kansallisesti mahdollistetaan niihin osallistuminen mahdollisia esteitä purkamalla

Energian käyttäjien aktiivinen rooli

Energian käyttäjät pyritään saamaan nykyistä laajemmin aktiivisiksi toimijoiksi pientuotannossa, joustopalveluissa, energiatehokkuusinvestoinneissa ja energiamurroksen vaatimien investointien rahoituksessa sekä yksilöinä että osana energiayhteisöitä.

Julkinen ohjaus ja neuvonta

Energiavero uudistetaan ja energiatehokkuusvaatimuksia kiristetään

Energiavero uudistetaan siten, että se mahdollistaa kannattavan energian sähköistämisen, joustomarkkinat, varastoimisen ja kannustaa kansalaisia, kuntia ja elinkeinoelämää uusiutuvan energian omatuotantoon. Energiatehokkuusvaatimuksia kiristetään ja niitä koskevia kannustimia parannetaan.

Alue- ja kuntakohtaiset erot sääntelyssä ja lupakäytännöissä yhtenäistetään.

Energian tuotantoon liittyvää sääntelyä kehitetään siten, että alue- ja kuntakohtaiset erot sääntelyssä ja lupakäytännöissä yhtenäistetään. Sähkön ja lämmön siirtämiseen ja hinnoitteluun liittyvän informaation oikea-aikainen saatavuus, läpinäkyvyys ja oikeudenmukainen hinnoittelu kaikille osapuolille varmistetaan. Uusiutuvaa energiantuotantoa koskevaa sääntelyä kevennetään ja kantaverkko valmistautuu uuden teknologian ja sähköistymisen varalle.

Aktiivinen neuvonta ja viestintä

Nopeasti etenevässä energiamurroksessa on tärkeää, että kansalaisten ja päätöksentekijöiden toimet pohjaavat oikeaan tietoon ja parhaisiin arvioihin tulevasta kehityksestä myös

keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Tämä edellyttää tiedonkeruun kehittämistä ja sen resursointia. **Aktiivinen neuvonta ja viestintä sekä ajantasaisen puolueettoman tiedon jako käyttäjille ja päätöksenteon tueksi** varmistaa energia-asioiden tasapuolisen keskustelun politiikassa ja mediassa.

Vakaa ja ennustettava ympäristö ilmastohyötyjä tuottaville investoinneille

Kaikki edellä mainitut kokonaisuudet ja toimenpiteet luovat toimintaympäristöä, joka on vakaa, ennustettava, kannustava. Toimintaympäristön tulee olla houkutteleva erilaisille yrityksille, sijoittajille ja julkisyhteisöille investoida Suomeen ilmastohyötyjä edistävien ratkaisujen ja palveluiden tuottamiseksi.

2 Tuki Agenda2030:n toteutumiselle globaalisti

Edellä käsitellyt kuusi muutosaluetta vastaavat Suomen kansallisiin kestävyysaasteisiin. Suomi on kuitenkin monin tavoin osa globaalia järjestelmää ja yhteisöä. Yhteisten luonnonjärjestelmien (kuten ilmastojärjestelmän tai ekosysteemien) toiminta ei noudata valtioiden rajoja, ja talouden globaalit rakenteet edellyttävät monien talouteen ja hyvinvointiin liittyvien kysymysten tarkastelua yli valtiorajojen. Olemme myös kansainvälisten sopimusten myötä halunneet sitoutua edistämään monenkeskistä yhteistyötä maailmassa. Kestävään kehitykseen kytkeytyvien ongelmien ja ratkaisujen käsittelyä ei ole tästä syystä mahdollista rajata vain Suomeen.

Agenda2030:n mukaisesti jokainen valtio on osaltaan vastuussa kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamisesta. Tavoitteet saavutetaan globaalisti, kun kaikki maat saavuttavat ne kansallisesti. Suomelle on tärkeää, että kaikki maat pyrkivät tähän tavoitteeseen. Samasta syystä on tärkeää, että Suomi omalta osaltaan pyrkii uskottavasti tavoitteiden saavuttamiseen. Kyse on globaalin vastuun kantamisesta.

On myös Suomen oman edun mukaista olla osa kestävyysaasteiden ratkaisemiseen tähtäävää kansainvälistä yhteistyötä. Kohdistamalla suomalaista osaamista ja voimavaroja globaalien ongelmien ratkaisemiseen vahvistamme myös suomalaisten toimijoiden osaamista ja toimintaedellytyksiä. Suomi tunnetaan osaavana, käytännönläheisenä ja ratkaisukeskeisenä maana sekä kestävä kehityksen edelläkävijänä. Olemalla osa globaalien kestävyysaasteiden ratkaisua myös tulevaisuudessa vahvistamme kansainvälistä asemaamme.

2.1 Visio ja kytkeytyminen Agenda2030:n tavoitteisiin

Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumuksen ”Suomi, jonka haluamme 2050” päivityksen yhteydessä vuonna 2016 toimikunta totesi seuraavaa Suomen globaalista vastuusta:

”Suomella on mahdollisuus ottaa edelläkävijän rooli yhteisten ongelmien ratkaisemisessa tarjoamalla kestäviä ratkaisuja maailmanlaajuisesti sekä varmistamalla osaltamme kestävät toimintatavat globaaleissa tuotantoketjuissa. Suomen rooli kestävän kehityksen edistämässä voi olla moninkertainen verrattuna siihen, että vaikutukset ulottuvat vain kotimaahan. Globaalin vastuun kantaminen edellyttää oikeudenmukaisuutta: Suomen on varmistettava toiminnallaan myös muiden mahdollisuudet kestäväan kehitykseen ja sitä kautta turvallisuuteen ja rauhaan. Panostamme kansainvälisesti sellaiseen yhteistyöhön, jossa asiantuntemuksellamme on kysyntää, merkitystä ja lisäarvoa myös paikallisesti. Toteutamme osaltamme kansainvälisten sopimusten ja sitoumusten velvoitteet.”

Tämä vuonna 2016 laadittu visio on edelleen ajan tasalla.

Tuki Agenda2030:n toteutumiseksi globaalisti kytkeytyy kaikkiin kestävän kehityksen tavoitteisiin. Erityisesti on syytä huomioida tavoitteet 16 ja 17, jotka koskevat rauhanomaisten yhteiskuntien sekä vakaiden ja vastuullisten instituutioiden rakentamista, oikeuspalveluiden saatavuutta, kestävän kehityksen toimeenpanotyön tukemista sekä globaalin kumppanuuden edistämistä.

2.2 Käytännön toteutus

Suomen tuki Agenda2030 toteutumiseksi globaalisti rakentuu vaikuttavan ulko- ja turvallisuuspolitiikan, tuloksellisen kehityspolitiikan ja kehitysyhteistyön, EU:n kautta tapahtuvan vaikuttamisen, sekä yksityisen sektorin kehitystä ja sääntelyä edistävän toiminnan kautta. Kansalaisjärjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan työllä on suuri merkitys Agenda2030 toteutumiseksi.

Tuki Agenda 2030:n
toteutumiseksi globaalisti

Tuki Agenda2030 toteutumiseksi globaalisti

NÄIN MUUTOS TAPAHTUU:

Ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja EU:n kautta tapahtuva vaikuttaminen

Ulko- ja turvallisuuspolitiikallaan Suomi tuottaa turvallisuutta, vastaa globaaleihin haasteisiin ja toimii turvallisen ja oikeudenmukaisen maailman puolesta tarkastellen turvallisuutta laajasta näkökulmasta. Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskuntien kehittämiseksi. Tavoitteena on vakaampi, ennakoitavampi ja turvallisempi maailma. Kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan rinnalla Suomi edistää Agenda2030 globaalia toteutumista EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan, kehityspolitiikan ja kauppapolitiikan kautta.

Kehitystä ja monenkeskisyttä vahvistava ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon mukaan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoitteita ovat ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön edistäminen, monenkeskisen yhteistyön vahvistaminen, globaalien vastuun kantaminen ja rauhan raken-
taminen. Suomi korostaa ihmisoikeuksien, ilmastonmuutoksen hillinnän, globaalien terveyturvallisuuden, kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamisen sekä muuttoliikkekysymysten kokonaisvaltaisen ymmärtämisen merkitystä.

Vaikuttaminen EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, kehityspolitiikkaan sekä kauppapolitiikkaan

Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan (YUTP) keskeisiä tavoitteita ovat unionin yhteisten arvojen turvaaminen, rauhan säilyttäminen, demokratian, ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja oikeusvaltioperiaatteen lujittaminen sekä unionin sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden vahvistaminen.

Kesäkuussa 2017 laaditun EU:n kehityspolitiikkaa koskevan linjauksen (kehityspoliittinen konsensus) ensisijaisena tavoitteena on köyhyyden vähentäminen. Konsensus perustuu Agenda2030 tavoitteisiin. Aktiivinen osallistuminen EU:n kehityspolitiikan päätöksentekoon antaa Suomelle kokoaan suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa kansainvälisen kehityspolitiikan tulevaisuuteen ja kehitysyhteistyön toteutukseen ympäri maailmaa. EU-jäsenmaat, kuten Suomi, panostavat yhteistyöhön myös maatasolla EU komission edustustojen kanssa EU:n kehitysyhteistyön tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden parantamiseksi.

Suomen kauppapoliittinen vaikuttaminen tapahtuu osana EU:n yhteistä kauppapolitiikkaa. Komissio on antanut kauppapoliittisen tiedonannon helmikuussa 2021 (avoin, kestävä ja määrätietoinen kauppapolitiikka), jossa esitetään kauppapolitiikan keskipitkän aikavälin tavoitteiksi EU:n talouden elpymisen ja perusteellisen muutoksen tukemista vihreiden ja digitaalisuutta koskevien tavoitteiden mukaisesti; monenvälisen kauppajärjestelmän vahvistamista kestävä kehityksen tavoitteita tukien, sekä EU:n kyvykkyyden vahvistamisen omien etujen ja oikeuksien toteutumisen edistämiseksi ja valvomiseksi. Suomen tavoitteena on vahvistaa EU:n kauppasopimuksiin sisältyvien kestävä kehityksen tavoitteiden sitovuutta. Kauppa- ja investointisopimukset eivät saa estää jäsenvaltioiden

oikeutta säätää syrjimättömästi esimerkiksi terveyden suojelua, kuluttajansuojaa, sosiaalista suojelua, työntekijöiden suojelua tai ympäristönsuojelua koskevaa lainsäädäntöä.

Valtioneuvoston EU-politiikkaa koskevan selonteon mukaan EU:n on säilytettävä keskeinen asemansa kehityspolitiikassa ja humanitaarisessa avussa sekä globaali johtajuus kestävän kehityksen Agenda 2030 -toimintaohjelman ja Pariisin ilmastopöytäkirjan toimeenpanossa. On tärkeää, että EU:n kehityspolitiikka huomioitaisiin aiempaa paremmin osana EU:n ulkosuhdetoimintaa ja lisäksi, että jäsenvaltioiden kehityspolitiikan koordinaatiota tehostettaisiin Team Europe –lähestymistapaa toteuttamalla. EU:n yhtenäinen ulkosuhde- rahoitusväline (Global Europe) nivoo EU:n kehityspolitiikan aiempaa vahvemmin osaksi EU:n ulkosuhdetoimintaa.

Eri hallinnonalojen tekemä kansainvälinen yhteistyö

Valtioneuvoston ohjesäännön mukaisesti kukin ministeriö käsittelee oman toimialansa kansainväliset asiat. Usealla hallinnonalalla on aktiivista kansainvälistä yhteistyötä, joka osaltaan tukee kestävän kehityksen ja Agenda2030 toteutumista kansainvälisesti.

Tuloksellinen kehityspolitiikka ja kehitysyhteistyö

Kehityspolitiikan ylivaalikautisen selonteon mukaan kehityspolitiikalla tarkoitetaan Suomen johdonmukaista toimintaa kaikilla niillä kansainvälisen yhteistyön ja kansallisen politiikan lohkoilla, joilla vaikutetaan kehittyvien maiden asemaan. Kehitysyhteistyön kansainvälisesti sovittuna päämääränä on köyhyyden poistaminen ja eriarvoisuuden vähentäminen.

Tuloksellinen toiminta kehityspolitiikan päätavoitealueilla ja läpileikkaavissa tavoitteissa

Kehityspolitiikan ylivaalikautisessa selonteossa kehityspolitiikan päätavoitealueiksi määritellään seuraavat aihekokonaisuudet: naisten ja tyttöjen oikeudet; koulutus; kestävä talous ja ihmisarvoinen työ; rauhanomaiset, demokraattiset yhteiskunnat; ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuus sekä luonnonvarojen kestävä hallinta ja käyttö. Suomi edistää kehityspolitiikassaan läpileikkaavina tavoitteina sukupuolten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, ilmastokestävää ja vähäpäästöistä kehitystä sekä ympäristön suojelua painottaen luonnon monimuotoisuuden turvaamista. Tuloksellinen toiminta kehityspolitiikan päätavoitealueilla sekä läpileikkaavissa tavoitteissa tukee kehittyviä maita Agenda2030 tavoitteiden saavuttamisessa. Kehityspolitiikalla on lisäksi merkitystä Suomen omien Agenda2030 tavoitteiden saavuttamisessa, esimerkiksi liittyen oikeudenmukaisen siirtymän vahvistamiseen globaaleissa ruokaketjuissa.

Kehittyvien maiden omien resurssien mobilisointi, verotusosaaminen ja -tuki

Suomen kehityspolitiikan ja kehitysyhteistyön keskeisenä lähtökohtana on kehittyvien maiden oman toimintakyvyn ja kantokyvyn vahvistaminen. Maiden omistajuus, tarpeet ja

kansalliset suunnitelmat ovat keskeisessä asemassa. Suomi suuntaa voimavaroja sellaisen järjestelmätason muutosten aikaansaamiseen, jotka vahvistavat kumppanimaan ja sen yhteiskunnan ja yhteisöjen mahdollisuuksia ja kykyä vastata maan hyvinvoinnista ja toimeentulosta paremmin ja kestävämmällä tavalla. Suomen Verotus ja kehitys -toimintaohjelmalla (2020-2023) tuetaan kehittyvien maiden pyrkimyksiä vahvistaa omia verojärjestelmiään ja saada äänensä kuuluviin myös globaalin veropolitiikan neuvotteluissa. Lisäksi tavoitteena on kehitysyhteistyövaroin tuettavien yritysten verovastuullisuuden ja avoimuuden varmistaminen.

Kumppanuuksiin perustuva toiminta

Suomi pyrkii olemaan kokoaan suurempi toimija vahvistamalla kotimaisia ja ulkomaisia kumppanuuksia sekä etsimällä aktiivisesti eri politiikka-, toiminta- ja tukimuotojen täydentävyyttä ja synergioita. Kaikessa toiminnassa arvioidaan, millä tavoin suomalainen osaaminen ja suomalaiset vahvuudet voivat tuoda lisäarvoa kehitysyhteistyössä. Kehityspolitiikan ja -yhteistyön keskeisiä kotimaisia kumppaneita ovat kansalaisyhteiskunta, yksityissektori ja yritykset, sekä korkeakoulut, opetusalan instituutiot ja tutkimuslaitokset. Keskeisiä kansainvälisiä kumppaneita puolestaan ovat kahdenvälisen kehitysyhteistyön kumppanimaat, Pohjoismaat, EU, YK ja monenkeskiset järjestöt sekä kansainväliset kehitysrahoituslaitokset.

Yksityisen sektorin yhteistyö, teknologian ja innovaatioiden hyödyntäminen

Ulkoministeriö tukee suomalaisten yritysten kumppanuuksia ja liiketoimintamahdollisuuksia kehittyvissä maissa. Toiminnan tavoitteena on kumppanimaiden taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristöön liittyvän kehityksen edistäminen. Suoraan yrityksille suunnattuja rahoitusmuotoja on useita. Keskeisimpiä rahoitusta tarjoavia tahoja ovat kehitysrahoitusyhtiö Finnfund, liikekumppanuusohjelma Finnpartnership ja Investointituki kehitysmaille (PIF). Lisäksi Business Finlandin ja ulkoministeriön yhteinen alusta Developing Markets Platform (DevPlat) tarjoaa innovaatorahoitusta YK:n kestävän kehityksen mukaiseen liiketoimintaan. Suomi kehittää rahoitusinstrumentteja ja yhteistyömalleja, jotka tukevat yritysten, tutkimuksen ja kansalaisyhteiskunnan (Suomessa ja globaalisti) yhteistyötä Agenda2030 tavoitteiden saavuttamiseksi kehittyvissä maissa.

Teknologia ja innovaatiot sisältävät merkittäviä mahdollisuuksia kehityksen edistämisessä. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan raportin (TuVJ 5/ 2020) mukaan kaikkiin Agenda2030-tavoitteisiin liittyy suuria teknologisia mahdollisuuksia. Suomen tulisi huolehtia siitä, että uudet ja radikaalit teknologiat tukevat myös kehittyviä maita Agenda2030 toimeenpanossa. Suomi on toiminut aktiivisesti digitaalisuuden, innovaatioiden ja kestävän kehityksen välisen yhteyden vahvistamiseksi. Tähän liittyvä kasvava YK-toimijoiden työ Suomessa tarjoaa myös mahdollisuuksia tukea kehittyviä maita Agenda 2030 toimeenpanossa.

Kehitysyhteistyörahoituksen taso

Kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää moninkertaisesti suurempaa rahoituspanosta kuin mihin julkinen kehitysyhteistyörahoitus antaa mahdollisuuden. Virallinen, julkinen kehitysyhteistyörahoitus on kuitenkin tärkeä osa kehitysrahoituksen kokonaisuutta. Sen avulla voidaan ratkaista vaikeimpia kehityshaasteita olosuhteissa, joissa muuta rahoitusta ei ole käytettävissä. Sen avulla voidaan myös edistää muiden rahavirtojen kohdentumista kestäväan kehitykseen sekä mahdollistaa kestäviä investointeja myös haasteellisemmissä olosuhteissa. Suomi on sitoutunut YK:ssa tavoitteeseen käyttää 0,7 % bruttokansantulosta (BKTL) kehitysyhteistyöhön sekä 0,2 % BKTL:stä tukena vähiten kehittyneille maille. Kehityspolitiikan ylivaalikautisen selonteon mukaan Suomen kehitysyhteistyörahoitusta tulee lisätä suunnitelmallisesti ja asteittain useamman vaalikauden aikana YK:ssa asetetun tavoitteen saavuttamiseksi. Tavoitevuodeksi 0,7 %:n tason saavuttamisessa on asetettu vuosi 2030. Vähiten kehittyneitä maita koskeva 0,2 % tavoite pyritään saavuttamaan mahdollisimman pian.

Yksityisen sektorin toiminta

Yksityissektori ja yritykset vaikuttavat merkittävästi kestäväan kehityksen ja Agenda2030 tavoitteiden saavuttamiseen globaalisti. Vaikutus muodostuu ennen kaikkea globaalien arvoketjujen kautta, sekä yritysten oman toiminnan kautta.

Gloaalien arvoketjujen kautta syntyvien vaikutusten tunnistaminen ja kädenjäljen kasvattaminen

Gloaalit arvoketjut ovat suomalaisyritysten kotimaan ja ulkomaan liiketoiminnassa poikkeuksellisen tärkeitä. Valtaosa suomalaisyrityksistä toimii kansainvälisesti vertailtuna vastuullisesti. Ne voivat läsnäolollaan sekä yhteistyöllään parantaa ja vahvistaa myös globaalien arvoketjujen vastuullisuutta. Yrityksissä vastuullisuus nähdään yhä laajemmin kilpailuetuna ja edellytyksenä pitkäjänteiseen menestyksekäseen liiketoimintaan. Yhä useampi sidosryhmä, kuten yrityksen asiakkaat, henkilöstö ja sijoittajat, vaativat yrityksiltä vastuullista toimintaa. Tämä kannustaa suomalaisyrityksiä vastuullisuuden huomioimiseen globaaleissa arvoketjuissa. Vastuullista toimintaa tulee edistää myös sääntelyn kautta: huolellisuusveloitteeseen perustuvan yritysvastuulainsäädännön luominen on ensisijaisen tärkeää globaalien arvoketjujen vastuullisuuden kasvattamiseksi.

Arvon kerryttäminen kehittyviin maihin

Suomalaiset yritykset ovat merkittävässä roolissa kehittyvien maiden yhteiskunnallisen vakauden ja taloudellisen kehittymisen näkökulmasta. Yritykset edistävät kehittyvien maiden taloudellista toimintaa ulkomaankauppaa harjoittamalla ja investoimalla paikallisesti. Yksityisten vastuullisten investointien edistäminen kehittyvissä maissa on avainasemassa nykyaikaisen kehityspolitiikan ja -rahoituksen vaikuttavuuden ja ihmisarvoisten työpaikkojen luomisessa, köyhyyden vähentämisessä, tasa-arvon lisäämisessä sekä

ilmastonmuutoksen vaikutusten hillinnässä. Esimerkiksi puhtaat energiatuotantoratkaisut ja niitä edistävä ilmastorahoitus ovat ratkaisevassa osassa kehittyvien markkinoiden ilmastotoimissa. Kehittyvien maiden näkökulmasta onkin tärkeää vahvistaa Suomen yksityisiä investointeja edistävän kehitysrahoituksen roolia osana kehityspolitiikan kokonaisuutta. Kehittyvien maiden kehityksen ja suomalaisten yritysten toimintamahdollisuuksien näkökulmasta on tärkeää vahvistaa myös kehittyvien maiden omaa yritystoimintaa.

Kansalaisjärjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan toiminta

Kansalaisjärjestöt tukevat toiminnallaan kehitysongelmien ratkaisemista ja köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämistä kehittyvissä maissa. Niiden paikallis- ja kenttätuntemus on tärkeä osa suomalaista kehityspolitiikkaa ja Suomen tukea Agenda2030 toteutumiseksi globaalisti.

Vapaa, itsenäinen kansalaisyhteiskunta ja sananvapaus ovat keskeinen rauhanomaisen, vakaan ja hyvinvoivan yhteiskunnan elementti, myös kehittyvissä maissa. Kansalaisyhteiskunnan kyky nostaa esiin epäkohtia ja tuoda esiin ratkaisuja on tärkeä edellytys yhteiskuntien hyvinvoinnille ja demokraattiselle kehitykselle. Tämän vuoksi suomalaisten kansalaisjärjestöjen rooli on erityisen tärkeä tuettaessa kehittyvien maiden oman kansalaisyhteiskunnan asemaa ja toimintatilaa, samoin kuin edistäessä yleismaailmallisia ihmisoikeuksia näissä maissa.

3 Toteutusta ohjaavat läpileikkaavat periaatteet

Edellä kuvatut muutosalueet kuvaavat sitä, mitä pitäisi tehdä Agenda2030 tavoitteiden saavuttamiseksi. Muutosalueilla lähestytään konkreettisia tekemisiä ja muutosaskelia järjestelmänäkökuilmasta.

Tarvitsemme myös yhteisen näkemyksen siitä, miten muutosalueilla tunnistettuja toimia toteutetaan.

Suomen kestävän kehityksen työtä ovat ohjanneet politiikkaperiaatteet, jotka sisältyvät toimikunnan nykyiseen strategiaan. Myös hallitus on omassa toimeenpanosuunnitelmassaan (Agenda2030 selonteko, 2017 ja 2020) noudattanut pitkälti samoja periaatteita. Nämä politiikkaperiaatteet kuvaavat suomalaista tekemisen tapaa; sitä miten suomalaisessa yhteiskunnassa edistetään kestävän kehityksen tavoitteita.

3.1 Viisi läpileikkaavaa periaatetta

Tässä Agenda2030 tiekartassa toimeenpanoa ohjaaviksi, kaikkia kuutta muutosaluetta läpileikkaaviksi periaatteiksi on valittu seuraavat periaatteet:

3.1.1 Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen

Kokemus oikeudenmukaisuudesta on edellytys pitkäjänteiselle ja osallisuuteen nojauvalle päätöksenteolle. Oikeudenmukaisuuden kokemus perustuu oikeuksien, vastuiden ja velvollisuuksien tasapainoon sekä yhdenvertaiseen huomioiduksi tulemiseen päätöksenteossa. Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta henkilöön liittyvistä syistä. Tasa-arvoisessa yhteiskunnassa sukupuolilla on yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet, ja valta ja resurssit ovat jakautuneet tasapuolisesti.

Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen kestävyysmurrosten toteutuksessa tarkoittaa sitä, että päätökset valmistellaan

osallistavasti ja tasapuolisesti. Näin valmistellut päätökset voidaan kokea reiluiksi, vaikka niillä olisi erilaisia vaikutuksia eri ihmisiin tai ihmisryhmiin.

Pitkäjänteisyys, ennakointi ja johdonmukaisuus päätöksenteossa tukevat oikeudenmukaisuuden toteutumista. Kestävä kehitys edellyttää sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta ja solidaarisuutta. Luonnon ja ympäristön suojeleminen sekä maapallon kantokyvyn rajojen kunnioittaminen ovat edellytyksiä sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden toteutumiselle.

3.1.2 Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuus

Systeemisten kestävyysmurrosten toteuttaminen edellyttää kestävyysongelmien tarkastelua järjestelmänäkökulmasta, järjestelmän keskeisten toimijoiden yhteistä ymmärrystä ongelmista ja niiden ratkaisukeinoista, sekä yhteiskunnallisen dialogin kautta syntyvää omistajuutta ja halua olla osa ongelmien ratkaisua. Osallisuus rakentuu omistajuuden kautta syntyvästä halusta olla osa ratkaisua, sekä kyvystä tehdä ratkaisua edistäviä käytännön toimia.

3.1.3 Heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen (Leave no-one behind, LNOB)

Heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen on kestävä kehityksen globaalin toimintaohjelman eli Agenda2030 kantava periaate. Kyse on niiden ryhmien ja yksilöiden tunnistamisesta, joille kestävyysmurrosten toteutuksessa kohdistuu erityistä haittaa, tai jotka kestävyysmurrosten toteutuksen vuoksi ovat jäämässä kehityksestä jälkeen, sekä oikeasuhtaisten erityistoimien kohdistamisesta näihin ryhmiin ja henkilöihin. LNOB-periaate tulee huomioida niin kansallisessa kuin globaalissa kestävä kehityksen työssä.

Globaalisti Leave no-one behind -periaatteen noudattaminen merkitsee erityishuomion kohdistamista kehittyviin maihin ja niissä köyhimpiin ja haavoittuvimpiin ihmisiin, lapsen ja nuoret mukana lukien.

3.1.4 Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen

Kestävyysmurrosten toteuttaminen edellyttää pitkäjänteistä päätöksentekoa. Poliittikan pitkäjänteisyys edellyttää yli vaalikausien ulottuvaa, demokraattisissa prosesseissa muodostunutta yhteisymmärrystä keskeisistä kestävyyskysymyksistä ja niihin liittyvistä

tavoitteista. Pitkäjänteinen politiikka luo edellytykset kestävyyttä edistäville päätöksille ja toiminnalle laajasti yhteiskunnassa.

Politiikkajohdonmukaisuudella varmistetaan eri politiikkalohkojen väliset synergiat, tunnistetaan ristiriitoja (ja pyritään estämään niitä), sekä sovitetaan yhteen kansallisia ja kansainvälisiä tavoitteita. Lisäksi huomioidaan kansallisten politiikkojen vaikutukset muihin maihin ja tuleviin sukupolviin.

3.1.5 Globaalin vastuun kantaminen

Kestävyysmurrosten toteutuksessa on huolehdittava globaalin vastuun toteutumisesta. Se tarkoittaa Suomen toiminnasta johtuvien negatiivisten ulkoisvaikutusten (jalanjälki) minimoimista sekä positiivisten ulkoisvaikutusten (kädenjälki) maksimoimista. Globaali vastuu edellyttää päätöksenteon ja toiminnan arviointia tästä näkökulmasta. On pyrittävä siihen, että kestävyyshaasteiden ratkaiseminen Suomessa vahvistaa myös muiden maiden kykyä ja edellytyksiä ratkaista kestävyyshaasteita, tai ei ainakaan heikennä sitä.

Suomi kantaa globaalia vastuuta eri tavoin ja koko yhteiskunnan voimin. Yksi keskeisimmistä tavoista on vahvistaa kehittyvien, erityisesti kaikkein köyhimpien ja hauraimpien maiden edellytyksiä saavuttaa Agenda2030 tavoitteet johdonmukaisella, hallintorajat ylittävällä kehityspolitiikalla ja kehitysyhteistyöllä sekä kumppanuuksilla. Suomalaiset toimijat tarjoavat kestäviä ratkaisumalleja, noudattavat yritysvastuun periaatteita ja sijoittavat kehittyville markkinoille kestävänsä kehityksen mukaisesti.

3.2 Esimerkkejä läpileikkaavien periaatteiden soveltamisesta käytännössä

Tiekartan valmisteluprosessin yhteydessä käytiin keskustelua läpileikkaavien periaatteiden merkityksestä muutosalueiden kannalta sekä siitä, mitä ovat ne konkreettiset läpileikkaavien periaatteiden noudattamiseen liittyvät kysymykset, jotka nousevat esiin toimittaessa kullakin muutosalueella.

Seuraavaksi esitellään näitä havaintoja ja kysymyksiä. Seuraavilla sivuilla kuvatut esimerkit antavat viitteitä siitä, mihin kysymyksiin tiekartan toimeenpanossa tulisi kiinnittää huomiota, jotta toimitaan läpileikkaavien periaatteiden mukaisesti. Kyse ei ole kuitenkaan tyhjentävästä listauksesta. On kaikkien toimijoiden vastuulla jatkuvasti arvioida, toteutetaanko muutoksia läpileikkaavien periaatteiden mukaisesti, ja minkälaisiin asioihin läpileikkaavien periaatteiden noudattaminen kulloinkin konkretisoituu.

Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus

Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Poliittiset päättäjät ja suuret työnantajat viestivät aktiivisesti kestävyysmurrosten vaikutuksista yhteiskuntaan ja työpaikoille, jotta kansalaisilla, yrittäjillä ja työtekijöillä on edellytykset sopeutua muutoksiin.
- Yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen työelämässä kiinnitetään erityistä huomiota, ja sitä edistetään erilaisilla keinoilla, esim. anonyymillä rekrytoinnilla ja palkka-avoimuudella.
- Tuotannon ulkoisvaikutuksia tehdään näkyväksi taloudessa ja ympäristövaikutuksia otetaan huomioon tuotteiden ja palveluiden hinnassa.

Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Yritykset, työntekijät ja kansalaiset ymmärtävät talouden rakennemuutosten vaikutukset omalle toiminnalleen ja omaavat taloudelliset ja tiedolliset edellytykset varautua muutoksiin.
- Kansalaiset voivat osallistua oman lähiympäristön kehittämiseen mm. osallistavan budjetoinnin kautta.
- Maahanmuuttajien integrointiin ja työllistymiseen kiinnitetään erityistä huomiota.

Leave no-one behind -periaatteen noudattaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Turvataan työntekijöiden ja yrittäjien edellytykset pysyä mukana kestävyysmurrosten synnyttämissä työelämän ja elinkeinorakenteen muutoksissa.
- Kestäväan kuluttamiseen ja mm. ympäristökuormituksen ja ylikulutuksen vähentämiseen tähtäävän ohjauksen taloudelliset vaikutukset eivät kohtuuttomasti kohdistu heikoimmassa asemassa oleviin.

Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Hyvinvointitaloutta ja kiertotaloutta kehitetään pitkäjänteisesti yli vaalikausien.
- Taloudellisia ohjauskeinoja käytetään johdonmukaisesti, ja mm. ympäristölle haitallisten tukien tarkoituksenmukaisuutta arvioidaan jatkuvasti.

- Poliittiset päätökset ja viestintä luovat vakaata ja ennustettavaa toimintaympäristöä elinkeinoille.
- Kestävän kehityksen näkökulmaa syvennetään valtion talousarviovalmistelussa.
- Kauppa-, investointi-, rahoitus- ja verosääntöpolitiikoissa huomioidaan Suomen kantojen vaikutus kehittyviin maihin ja kehitystavoitteiden toteutumiseen.

Globaalin vastuun kantaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Lisätään yhteiskunnallista keskustelua kuluttamisesta ja siitä syntyvistä globaaleista vaikutuksista, sekä näiden välisestä ristiriidasta. Vahvistetaan kykyä mitata näitä vaikutuksia.
- Kiinnitetään enemmän huomiota tuotannon ja kulutuksen globaaleihin arvoketjuihin ja niiden kautta syntyviin negatiivisiin vaikutuksiin, ja pyritään pienentämään niitä. (jalanjälki, yritys vastuulaki).
- Synnytetään positiivisia vaikutuksia globaalien arvoketjujen kautta, ja tehdään niitä näkyviksi (kädenjälki) esimerkiksi sertifoitujen ympäristömerkintöjen avulla.
- Vahvistetaan sääntöpohjaista kansainvälistä järjestelmää, vahvistetaan taloudellisen arvon kerryttämistä kehittyviin maihin.

Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat

Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Pääsy koulutukseen toteutuu yhdenvertaisesti yhteiskunnassa ja työpaikoilla.
- Kaikilla on mahdollisuus sivistyksen ja osaamisen kasvattamiseen sekä koulutusjärjestelmän että myös harrastus- ja kansalaistoiminnan kautta.

Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Kestävyysmurroksia ja tulevaisuutta kuvataan positiivisesti tavalla, joka kannustaa kansalaisia toimimaan kestävämmän yhteiskunnan puolesta.
- Kansalaisten mahdollisuuksia suosia kestäviä elämäntapoja ja tehdä kestäviä valintoja on tärkeää tukea systemaattisilla politiikkatoimilla. Kansalaisten kokemus elämän mielekkyydestä ja koettu hyvinvointi ovat kytköksissä kestäviin elämäntapoihin.

- Tuetaan kulttuuri-, liikunta-, nuoriso-, sivistys-, harrastus- ja kansalaisjärjestötoimintaa, joka lisää laajasti mahdollisuutta osallistua.
- Hyödynnetään taide- ja kulttuurialan osaamista laajasti eri yhteiskunnan osa-alueilla.
- Tuetaan sosiaalisia innovaatioita ja vertaistoimintaa, joiden kautta kansalaisyhteiskunta vahvistuu.
- Lisätään osallistavia suunnitteluprosesseja, jotka kotouttavat, sitouttavat ja innostavat asukkaita paikalliseen toimintaan.

Leave no-one behind -periaatteen noudattaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Heikoimmassa asemassa oleviin kohdistetaan erityistä tukea koulutusjärjestelmässä, ja harrastustoiminnassa.
- Oppimisen eriarvoistumiskehitys pysäytetään formaalissa koulutusjärjestelmässä (mm. sukupuolten väliset oppimiserot, segregatiokehitys koulujen välillä).
- Ikääntyvän väestön sivistystarpeisiin kiinnitetään huomiota.

Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Koulutusjärjestelmän ohjaus on pitkäjänteistä. Opetussuunnitelmien sisältöjä ja muita koulutuksen sisältöjä valmistellaan ja toteutetaan pitkäjänteisesti ja yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijatahojen kanssa (ml elinkeinoelämä).
- Säilytetään koulutusjärjestelmän toimijoiden/ koulutuksen järjestäjien autonomia (esim. korkeakoulut) ja vapaus.
- Vahvistetaan TKI-rahoitusta.
- Turvataan riittävät resurssit varhaiskasvatukseen, opetuksen, koulutuksen, ja kolmannen sektorin toiminnalle.
- Vahvistetaan ja tuetaan jatkuvaa oppimista eri koulutusasteilla ja kansalaistoiminnassa.

Globaalin vastuun kantaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Varhaiskasvatuksessa, opetuksessa, koulutuksessa korostetaan globaalin vastuun ja toiminnan globaalien vaikutusten ymmärtämistä. Työkaluna hyödynnetään ekososiaalisen sivistyksen käsitettä.
- Tiedettä ja tutkimusta kehittyvissä maissa tuetaan.
- Media käsittelee globaaleja kysymyksiä laajasti ja moninäkökulmaisesti.

Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus

Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Varmistetaan yhdenvertainen pääsy terveys- ja hyvinvointipalveluihin asuinpaikasta riippumatta.
- Tuetaan ihmisten mahdollisuuksia osallistua harrastus- ja kansalaistoimintaan yhdenvertaisesti ja asuinpaikasta riippumatta.
- Ihmisten muutosvalmiutta tuettava (esim. Käytännön apua siirtymässä kasvispainotteiseen ruokavalioon).
- Varmistetaan syrjimättömyyden toteutuminen hyvinvointi ja terveyspalveluissa ja osallistumisissa yhteiskunnan toimintaan.
- Huolehditaan esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumisesta.
- Tuetaan monimuotoista ja moniarvoista kansalaisyhteiskuntaa, joka on kyöksissä esimerkiksi rauhaan ja demokratiakehitykseen.

Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Panostetaan syrjäytymistä ehkäisevään työhön varhaiskasvatuksesta lähtien.
- Lisätään osallistumista edistäviä kokeiluja ja prosesseja kunnissa ja kaupungeissa.
- Tuetaan paikallista kansalaisaktivismia ja ruohonjuuritason toimintaa, ja vahvistetaan kansalaisyhteiskunnan yleisiä toimintaedellytyksiä. Lisätään osallistumismahdollisuuksia päätöksentekoon (esim. kansalaisten kuuleminen lainvalmistelussa). Taataan tasavertaiset osallistumismahdollisuudet erityisryhmät ja erityistarpeet huomioiden. Tämä tarkoittaa mm. aktiivista työtä rakenteellisen rasmin kitkemiseksi sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisyä. Erityisesti nuoren sukupolven mukaanotto aidosti osallistavalla otteella on oleellista. Tämä edellyttää lasten ja nuorten kuulemista ja osallistumista vahvistavia rakenteita ja toimintatapoja.
- Kaikilla on riittävät tiedot demokraattisista instituutioista ja järjestelmästä. Yhä useampi kansalainen osallistuu alueelliseen (esim. aluevaalit hyvinvointialueilla) ja valtakunnalliseen päätöksentekoon.

Leave no-one behind -periaatteen noudattaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Katkaistaan ylisukupolvinen eriarvoisuuden kierre, jotta kaikilla on mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnallisiin toimintoihin ja päätöksentekoon.

- Palveluja kohdennetaan niihin ryhmiin ja yksilöihin, joilla on erityinen vaara jäädä kehityksestä jälkeen.
- Huolehditaan myös pienituloisten mahdollisuuksista hiilineutraaliin asumiseen, liikkumiseen ja syömiseen, ja siten osallisuudesta muutokseen.
- Erityinen huomio vammaisten henkilöiden, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen, ikäihmisten, alkuperäiskansojen, turvapaikanhakijoiden ja siirtolaisten hyvinvoinnin, terveyden ja yhteiskunnallisen osallisuuden turvaamiseen.
- Huolehditaan kaikkien ihmisryhmien digiosallisuudesta.

Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Kehitetään uusia mittareita ja tapoja mitata hyvinvointia .
- Varmistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen toimeenpano käytännössä ja sosiaaliturva uudistuksen toteutuminen.
- Huolehditaan julkisen talouden kestävydestä, jotta terveys- ja hyvinvointipalvelut voidaan tuottaa myös tulevaisuudessa.

Globaalin vastuun kantaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Globaalisti haavoittuvimmassa asemassa olevien terveyttä ja hyvinvointia sekä oikeutta omaa terveyttä ja kehoa koskeviin päätöksiin vahvistetaan kansainvälisen yhteistyön, ulko- ja turvallisuus- sekä kehityspolitiikan keinoin.
- Laaja-alaisiin terveyteen, talouteen ja yhteiskuntaan vaikuttaviin haasteisiin kuten terveysturvallisuushkiin varaudutaan monenkeskisessä ja yhteiskunnan eri sektoreiden yhteistyössä. Globaali terveysturvallisuus edellyttää riittävää varautumisen ja vasteen kapasiteettia kaikkialla.
- Terveyden, hyvinvoinnin ja sosiaaliturvan merkitys osana toimivaa yhteiskuntaa ja vakaata demokratiaa huomioidaan mahdollisuuksien mukaan kehitysyhteistyön panostuksissa ja priorisoinneissa.
- Naisten, tyttöjen ja muiden hauraassa asemassa olevien asemaa ja perus- ja ihmisoikeuksia parannetaan vahvistamalla perusterveydenhuoltojärjestelmää ja lisäämällä sen tarjoamia palveluita.
- Vahvistetaan kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä kansainvälisesti.

Hyvinvointia edistävä ruokajärjestelmä

Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Varmistetaan riittävä toimeentulo ruokajärjestelmään kytkeytyville tahoille.
- Varmistetaan että ruokajärjestelmän muutoksen luomat uudet työpaikat ovat osapuolille reiluja ja paikallinen ruoantuotanto on kannattavaa.
- Maatalouden taloudelliset kannustimet ja informaatio-ohjaus sekä maatalousteknologian TKI-toiminnan kehittäminen voivat osaltaan vahvistaa maatalouden siirtymän oikeudenmukaisuutta.

Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Tieto ruuan alkuperästä ja tuotannosta on kuluttajien saatavilla, ja kuluttajilla on näin mahdollisuus tehdä kestäviä ruokaan liittyviä valintoja.

Leave no-one behind -periaatteen noudattaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Kestävät ruokavalinnat ovat kaikkien saavutettavissa, mm. kasvisperäisten tuotteiden hinnoittelussa tulee huomioida kaikkien mahdollisuus hankkia terveellistä ja kestävästi tuotettua ruokaa ja käyttää tämän tavoitteen edistämisen kannalta tarkoituksenmukaisia ohjauskeinoja.
- Koko ruokaympäristö tukee siirtymistä kestävämpiin ja terveellisempiin ruokailutottumuksiin.
- Vahvistetaan ruokaosaamista ja ruoan arvostusta, jotta kaikilla olisi tiedot ja taidot hyvinvointia edistävästä syömisestä/ravitsemuksesta.
- EU:n kauppaa- ja maatalouspolitiikka tukevat kehittyvien maiden ruokaturvaa.

Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Vakaan ja ennustettavan ruoka(maatalous)politiikan, lainsäädännön ja kannustemekanismin kehittäminen.
- Alkutuotannon, elintarviketeollisuuden ja kaupan pitkäjänteiset (ja joustavat) sopimukset ja niihin sitoutuminen.
- Kotimaisen ruokaturvan ylläpitäminen (korkea omavaraisuusaste, huoltovarmuus).
- Globaalin vastuun kantaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Tuetaan ruokaomavaraisuuden toteutumista ja vähennetään kehittyvien maiden riippuvuutta tuontiruuasta.
- Pienennetään ruoantuotannon globaalisti synnyttämää ekologista jalanjälkeä maapallon kantokyvyn rajoissa pysymiseksi.
- Edistetään laatu- ja vastuujärjestelmien käyttöä läpi tuotantoketjun yritysten toiminnassa ja huomioidaan tämä kauppasopimuksissa ja lainsäädännössä.

Monipuolisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö

Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Huolehditaan maanomistajien oikeuksien toteutumisesta maankäytön suunnittelun yhteydessä.
- Käydään avointa keskustelua oikeuksista maahan ja velvollisuuksista luonnon ekosysteemipalveluiden ylläpitoon.
- Varmistetaan saamelaisten oikeudet ja mahdollisuudet harjoittaa kulttuuriaan ja elinkeinoaan.

Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Asukkaita osallistetaan lähiympäristön käyttöä koskeviin prosesseihin.
- Maanomistajat kokevat omistajuutta, joka syntyy mahdollisuudesta osallistua ja vaikuttaa monimuotoisuutta ja hiilineutraalisuutta tukevien maankäyttöön liittyvien toimenpiteiden valmisteluun.
- Tuodaan esille maa- ja metsätaloudessa jo tehtyjä monimuotoisuustoimia.
- Mahdollistetaan kansalaisten osallistumista monimuotoisuuden edistämistyöhön, esim. luontotiedon keräämiseen (luontokartoitukseen).

Leave no-one behind -periaatteen noudattaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Turvataan saamelaisten mahdollisuudet perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen.
- Varmistetaan mm. neuvonnalla ja koulutuksella maanomistajien osaaminen ja valmiudet monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta edistävien menetelmien käyttämiseen mm. viljelyssä ja metsänkasvatuksessa.

Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Monimuotoisuuden turvaamista ja hiilineutraalisuutta tarkastellaan läpileikkaavasti ja johdonmukaisella tavalla lainsäädännön valmistelussa.
- Kaikessa maankäyttöä koskevassa päätöksenteossa kiinnitetään huomiota ekologisen kestävyuden vahvistamiseen.
- Maan ja alueiden käyttöä suunnitellaan ja toteutetaan pitkäjänteisesti ja alueelliset hallintorajat ylittävästi.
- Globaalin vastuun kantaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...
- Lisätään tietoisuutta maankäytön globaaleista vaikutuksista ilmastoon, ympäristöön, vesivaroihin (esim. tuotannon vaikutus maaperän laadun heikkeneemiseen ja aavikoitumiseen).
- Varmistetaan YK:n biodiversiteettisopimuksen kansallinen toimeenpano ja tavoitteiden saavuttaminen.
- Vahvistetaan biodiversiteetin, ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien yhteistarkastelua kotimassa ja kansainvälisessä yhteistyössä.

Kestävä energiajärjestelmä

Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Varmistetaan saamelaisten oikeuksien toteutuminen ja paikallisyhteisöjen huomioiminen infrahankkeissa.
- Viestitään selvästi ja ajoissa energiajärjestelmän muutosten vaikutuksista työllisyyteen ja työpaikkoihin, ja tuetaan yritysten ja työntekijöiden valmiutta muutokseen.

Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Kuullaan laajasti ja tasapainoisesti eri sidosryhmiä energiapoliittisessa päätöksenteossa. Etsitään ja kehitetään ratkaisuja yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.
- Vahvistetaan kestävän energiajärjestelmän käyttöönottoa tukevaan osaamista yhteiskunnassa mm. ennakoimalla osaamistarpeita ja toteuttamalla tätä tukevia opetuskokonaisuuksia eri opetusasteilla ja työelämässä.
- Lisätään mahdollisuuksia vaikuttaa omaan energiantuotantoon.

Leave no-one behind -periaatteen noudattaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Huolehditaan kaikkien mahdollisuuksista ja osaamisesta uusien energiateknologioiden käyttöönottoon ja hyödyntämiseen liittyen.
- Varaudutaan energian hinnannousun aiheuttamaan energiahaavoittuvuuteen. Selvitetään ja ryhdytään seuraamaan energiaköyhyyden tilaa Suomessa.
- Huolehditaan siitä, että puolueetonta energianeuvontaa on kaikkien saatavilla ja kaikilla on valmiudet energiatukien hyödyntämiseen.

Pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Varmistetaan toimintaympäristön ennakoitavuus pitkän aikavälin energiainvestointien toteuttamiseksi.
- Toteutetaan johdonmukaista ja investointihakuista energiapolitiikkaa, joka edistää sosiaalista, taloudellista ja ekologista kestävyyttä ja hiilineutraalisuustavoitteen toteutumista 2035.

Globaalin vastuun kantaminen tällä muutosalueella edellyttää muun muassa sitä, että...

- Liikenteen sähköistymiseen ja akkuteknologiaan tarvittavien mineraalien toimitusketjut on toteutettava oikeudenmukaisesti ja läpinäkyvästi, ja mineraalien kierrätystä tulee kehittää.
- Merkittävä osa suomalaisten yritysten vaikutuksista syntyy ulkomailla. Kannustetaan globaalisti toimivia yrityksiä raaka-aineiden hankintaketjujen ja niihin liittyvien sosiaalisten ja ympäristöllisten vaikutusten arvioimiseen, ja edistetään tämän toteutumista myös lainsäädännöllä.
- Suomessa tehtyjen energiaratkaisuiden tulee olla globaalisti yhteen sovitettavissa. Ymmärrystä tulee lisätä globaalin ja kansallisen tason kytköksistä.
- Varmistetaan alkuperäiskansojen oikeuksien toteutuminen ja paikallisyhteisöjen huomioiminen energiahankkeissa.

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
p. 0295 16001
info@vnk.fi
vnk.fi/julkaisut

ISBN PDF 978-952-383-496-5
ISSN PDF 2490-1164